

خانه دوست

مؤلف: جعفر شیخ الاسلامی

ناشر: مؤسسه فرهنگی - انتشاراتی ستاد اقامه نماز

نوبت چاپ: دوم

تاریخ چاپ: پاییز ۱۳۸۹

چاپ: سازمان چاپ و انتشارات

شمارگان: ۳۰۰۰ جلد

مقدمه امام جمعه محترم شهرستان میانه

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَالِهِ الطَّاهِرِينَ.

مسجد در اسلام به عنوان نهادی مقدس و قلب تپنده جامعه اسلامی و مطابق روایات محبوب‌ترین مکان‌ها نزد خداوند است.

قال رسول الله صلى الله عليه وآله: «أَحَبُّ الْبِلَادِ إِلَى اللَّهِ مَسَاجِدُهَا».[۱].

مسجد تجلی گاه عشق، عبادت و خضوع است که بندگان شایسته خدا در این مکان که خداوند متعال آن را «بیت النور» نامیده، حاضر می‌شوند تا به مصداق آیه شریفه‌ای که بعد از ساخت اولین مسجد توسط پیامبر بعد از هجرت در مدینه نازل شد و خداوند متعال مطابق آن فرمود: (فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا)[۲] در آن مردانی هستند که دوست دارند تحصیل طهارت کرده و خود را از گناهان پاک کنند.

مسجد از منظر آیات و روایات تنها محلّ عبادت نیست بلکه مکانی برای تربیت، هدایت، حکومت و سنگری برای مقابله با تهاجم شیاطین و دفاع از حریم دین مقدس اسلام است و پس از گذشت چهارده قرن از ظهور اسلام، مسجد به عنوان بزرگ‌ترین و عالی‌ترین پایگاه مبارزه با دشمنان اسلام مطرح است و بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران بر همین اساس مسجد را سنگر نامیده و دستور داد که سنگرها را پر کنید.

[صفحه ۱۰]

مساجد در زندگی اجتماعی مسلمانان نقش مهمی ایفا می‌کنند که در این جا به پنج نقش عمده مساجد اشاره می‌کنیم:

۱. پایگاه عبادت و یاد خدا
۲. پایگاه جهاد فکری و تعلیم و تعلّم معارف اسلامی
۳. پایگاه تجمع نیروهای رزمنده و اعزام آن‌ها به جبهه‌ها
۴. پایگاه وحدت و نمایش آن در برابر دشمنان پیدا و پنهان
۵. قوی‌ترین رسانه تبلیغی

مجموعه حاضر مسجد و جایگاه و نقش آن در زندگی اجتماعی مسلمانان را مورد بررسی قرار داده و تعدادی از مساجد معروف جهان اسلام و کشورمان را به اجمال معرفی می‌کند و توسط محقق ارجمند جناب آقای «جعفر شیخ الاسلامی» به رشته تحریر درآمده است.

امیدوارم که خداوند متعال این اثر را برای ایشان و تمامی خوانندگان ذخیره یوم المعاد قرار داده و همه ما را از آبادکنندگان مساجد مقرر فرماید.

در پایان یاد و خاطره امام جمعه شهید شهرستان میانه «حضرت آیت الله حاج شیخ رفعت الله حامدی» را گرامی می‌داریم که در طول عمر با برکتش در مناطق مختلف کشور مساجد متعددی تأسیس و آباد کرد؛ روحش شاد و یادش گرامی باد.

وفقکم الله لمرضاته

حامدی

[صفحه ۱۱]

[۱] نهج الفصاحه، سخنان پیامبر اسلام (ص)، ترجمه ابوالقاسم پاینده، (تهران، انتشارات جاویدان، ۱۳۶۰)، ص ۷۱۰.

[۲] توبه، آیه ۱۰۸.

مقدمه ی کتاب

واژه «مسجد» و «مساجد» ۲۸ بار در قرآن آمده و در قالب آیات مختلف مطالبی در این مورد ذکر شده است. درباره مسجد و اهمّیت بنای آن احادیث فراوانی از طریق اهل بیت علیهم السلام و اهل سنت رسیده است که اهمّیت فوق العاده این کار را نشان می دهد.

از پیامبر اکرم چنین نقل شده است که فرمود: «هرکس مسجدی بنا کند هر چند به اندازه لانه مرغی بوده باشد، خداوند خانه ای در بهشت برای او خواهد ساخت».[۱]

و در حدیث دیگری از پیامبر نقل شده: «کسی که چراغی در مسجدی برافروزد فرشتگان و حاملان عرش الهی مدام که نور آن چراغ در مسجد می تابد برای او استغفار می کنند».[۲]

ولی امروزه آن چه بیش از پیش اهمّیت دارد، عمران و آبادی معنوی مساجد است و به تعبیر دیگر بیش از آن چه به ساختن مسجد اهمّیت می دهیم باید به ساختن افرادی که اهل مسجد و حافظان مسجد هستند اهمّیت بدهیم.

مسجد باید کانونی برای هرگونه حرکت و جنبش سازنده اسلامی در زمینه آگاهی و بیداری مردم و پاک سازی محیط و آماده ساختن مسلمانان برای دفاع از میراث های اسلام باشد.

مخصوصاً باید توجه داشت که مسجد مرکزی برای جوانان با ایمان گردد نه این که تنها مرکز پیرها و از کار افتاده ها باشد. و به عبارت دیگر باید کانونی برای فعال ترین قشرهای اجتماع باشد.

از آن جا که اسلام دین اجتماعی و دین توحید و هم بستگی است برای نماز جماعت اهمّیت بسیار قایل شده است. نماز جماعت در اسلام مظهر

[صفحه ۱۲]

یگانگی و برادری و مهر و الفت است و بی آن که کسی عهده دار نظم آن باشد، خود دارای روح انضباط و نظم و ترتیب است.

مسلمانان با شنیدن صدای اذان از این سو و آن سو روانه مساجد می شوند و چون بانگ تکبیر و اقامه نماز گفته شد همه همراه با صفوف منظم خود به پا می خیزند و با هم تکبیر می گویند و آن گاه با سکوتی همراه با وقار و توجه به معنای حمد و سوره که توسط امام جماعت خوانده می شود گوش می دهند. و آن گاه همه باهم گویی دارای یک

روحند به رکوع و سجود می‌روند، می‌نشینند و بر می‌خیزند و در پایان نماز به یکدیگر سلام می‌دهند و دست یکدیگر را می‌فشارند. بدیهی است در یک چنین اجتماعی نفاق‌ها و کینه‌ها، بدبینی‌ها و بدخواهی‌ها و هم چنین اختلافات طبقاتی رخت برمی‌بندد و جای خود را به مهر و صفا، برادری و برابری می‌دهد.

در سرزمین‌های اسلامی مسجد به عنوان پناه گاهی برای زندگی پرآشوب و پرتلاطم شهر به شمار می‌آید. در روزهای جمعه هزاران نفر از مسلمانان در صحن مسجد و شبستان سرپوشیده آن گرد می‌آیند و به طور دسته جمعی در برابر دیوار قبله، که به سوی مکه مکرمه قرار گرفته است به سجده می‌پردازند. در سراسر جهان، عموم مسلمانان هم چنان که ذرات آهن به سوی آهن ربا جذب می‌گردد، به سوی این مرکز مقدس روی می‌نمایند.

امروزه بزرگ‌ترین و نگران‌کننده‌ترین خطری که مسلمین را تهدید می‌کند تهاجم بی رحمانه فرهنگی استکبار جهانی است و تنها وسیله‌ای که می‌تواند جلوی این تهاجم خصمانه را بگیرد تیری است که از سنگر مسجد توسط معنویت مسلمانان به سوی مهاجمین شلیک می‌شود.

کتاب حاضر گوشه‌ای از آیات و روایات را بررسی کرده اهمیت مسجد، این سنگر مقدس فرهنگی معنوی را بازگو می‌کند. فصل‌های مختلف این کتاب خواننده را با کاربردهای فرهنگی، نقشه‌ها و توطئه‌های دشمن، دردها، درمان‌ها و پیشنهادها، بهداشت مساجد، مساجد معروف، مصلی و نماز جمعه و جایگاه مهم آن و دانستنی‌های گوناگون آشنا می‌سازد.

امیدواریم در آینده شاهد شکوفایی بیشتر مساجد به ویژه در زمینه فرهنگی به وسیله حمایت‌های دولت و ستادهای اقامه نماز و کانون‌های فرهنگی و هنری و ستاد عالی کانون‌های فرهنگی مساجد و انسان‌های مسئول باشیم.

جعفر شیخ الاسلام

[صفحه ۱۵]

[۱] وسائل الشیعه، شیخ حر عاملی، (دار الاحیاء، بیروت، ۱۳۱۹)، باب ۸ از ابواب احکام مساجد؛ تفسیر المنار، محمد رشید رضا، چاپ قاهره، ۱۳۵۴، ج ۱۰، ص ۲۱۳ و بحارالانوار، علامه مجلسی، بیروت، الوفا، ۱۴۰۳، ج ۷۴، ص ۱۲۱.

[۲] تفسیرنمونه، ناصر، مکارم شیرازی، (تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵)، ج ۷، ص ۳۱۸ به نقل از محاسن برقی، ص ۵۷ به نقل از کنزالعرفان، ج ۱، ص ۱۰۸.

آداب ورود به مسجد

مسجد

در لغت جای سجده را مسجد گویند. محلی که مسلمانان در آن نماز گزارند. [۱] مسجد مرکز توحید و هم بستگی است. مسجد خانه آباد خدا و مرکز عبادت و اجتماع و پایگاه وحدت است. مرکز جنب وجوش و فعالیت های دینی و اجتماعی مسلمانان به حساب می آید.

هم چنین:

- قرارگاه پیامبران
- نمایشگاه دایمی وحدت مسلمانان علیه دشمنان اسلام
- زیر بنای حکومت اسلام
- الهام بخش مظلومان
- مرکز تزکیه و خودسازی
- مرکز نجات از پستی ها
- پایگاه مبارزه با شیاطین
- مرکز افزوده شدن آگاهی ها و معرفت انسان
- مرکز پیوستن نیروهای مسلمانان به یکدیگر
- محل فراگیری احکام و پیدا کردن راه های نجات
- سنگر مهم مقابله با تهاجم فرهنگی دشمن
- و مرکز فکر سازی جامعه می باشد.

[صفحه ۱۶]

[۱] فرهنگ فارسی معین، محمد معین، (تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۱)، ج ۳، ص ۴۱۰۶.

اهمیت مسجد

پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرمود:

«أَحَبُّ الْبِلَادِ إِلَى اللَّهِ مَسَاجِدُهَا: محبوب‌ترین جای شهرها در پیش خدا مسجدهاست».[۱]

پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرمود:

«الْمَسْجِدُ بَيْتٌ كُلُّ تَقَىٍّ: مسجد خانه هر پرهیزکاری است».[۲]

[۱] نهج الفصاحه، سخنان پیامبر اسلام (ص)، ترجمه ابوالقاسم پاینده، (تهران، انتشارات جاویدان، ۱۳۶۰)، ص ۱۳، ح ۷۱ و کنز العمال، ج ۷، ص

۶۴۸.

[۲] نهج الفصاحه، سخنان پیامبر اسلام (ص)، ترجمه ابوالقاسم پاینده، (تهران، انتشارات جاویدان، ۱۳۶۰)، ص ۶۲۵، ح ۳۰۸۳.

اهمیت بنای مساجد

احادیث فراوانی در این مورد هست که نشان دهنده اهمیت فوق العاده این کار است. از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله چنین نقل شده که فرمود:

«مَنْ بَنَى مَسْجِدًا وَلَوْ كَمَفْحَصِ قِطَاءِ بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ؛ كَسَى كَسَى مَسْجِدِي بِنَا كُنْدُ هِرْ چَنْد بَه اَنْدَازَه لَانِه مَرْغِي بُوْدَه بَاشَد، خُداوَنْد خَاْنَه‌ای دَر بَهْشْت بَرای او بِنَا خَوَاهْد سَاخْت» [۱].

پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرمود:

«مَنْ أَسْرَجَ فِي مَسْجِدٍ سِرَاجًا لَمْ تَزَلِ الْمَلَائِكَةُ وَحَمَلَةُ الْعَرْشِ يَسْتَغْفِرُونَ لَهُ مَا دَامَ فِي ذَلِكَ الْمَسْجِدِ ضَوْئُهُ؛ كَسَى كَسَى مَسْجِدِي بِنَا كُنْدُ هِرْ چَنْد بَه اَنْدَازَه لَانِه مَرْغِي بُوْدَه بَاشَد، خُداوَنْد خَاْنَه‌ای دَر بَهْشْت بَرای او بِنَا خَوَاهْد سَاخْت» [۱].

[صفحه ۱۷]

[۱] وسائل الشیعه، شیخ حر عاملی، (دار الاحیاء، بیروت، ۱۳۱۹)، باب ۸ از ابواب احکام مساجد.

[۲] تفسیر نمونه، ناصر، مکارم شیرازی، (تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵)، ج ۷، ص ۳۱۸ به نقل از محاسن، ص ۵۷ به نقل از کنز العرفان، ج ۱،

اهمیت و فلسفه نماز جماعت

نماز جماعت و جمعه وسیله‌ای است که می‌توان قدرت اسلام و مسلمانان را با آن، در هر صبح و شام و هر روز جمعه، به نمایش گذارد.

برپا داشتن نماز جماعت، نموداری از هم بستگی و هماهنگی مسلمانان است.

امام رضا علیه السلام فرمود:

«إِنَّمَا جُعِلَتِ الْجَمَاعَةُ لِثَلَاثٍ يَكُونُ الْإِخْلَاصُ وَالتَّوْحِيدُ وَالْإِسْلَامُ وَالْعِبَادَةُ لِلَّهِ إِلَّا ظَاهِرًا مَكْشُوفًا مَشْهُورًا: علت تشریع نماز جماعت آن است که اسلام و توحید و بندگی و اخلاص به خداوند متعال در معرض دید عموم و ظاهر و مشهور در میان مردم باشد».

پیوند دل ها

پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرمود:

«إِسْتَوْوَا تَسْتَوِ قُلُوبُكُمْ وَتَمَاسُّوا تَرَاحُمُوا: صف‌های نماز جماعت را هماهنگ و تنظیم نمایید تا دل‌های تان متعادل شود و با هم در تماس باشید تا مهربانی افزوده شود» [۱].

[۱] کنز العمال، ج ۷، ص ۶۲۳، ح ۲۰۵۷۵.

پاداش رفتن به مسجد

امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

«مَكْتُوبٌ فِي التَّوْرَةِ أَنَّ يُبَوِّتَ فِي الْأَرْضِ الْمَسَاجِدُ فَطُوبَى لِعَبْدٍ تَطَهَّرَ فِي بَيْتِهِ إِلَّا أَنْ عَلَى الْمَزُورِ كَرَامَةُ الزَّائِرِ: در تورات نوشته شده است که خانه های من در روی زمین مساجد است. پس خوشا به حال آن بنده‌ای که در خانه خود وضو بگیرد و تطهیر نماید و سپس در

[صفحه ۱۸]

خانه من، مرا زیارت کند. آگاه باش که احترام زیارت کننده و میهمان بر صاحب خانه لازم است» [۱].

[۱] ثواب الاعمال وعقاب الاعمال شیخ صدوق.

برتری نماز جماعت

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

«صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ الْفَرْدِ بِخَمْسٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً: فَضِيلَتِ وَ بَرْتَرِي نَمَازِ جَمَاعَتِ بَیْسِتِ وَ پَنَجِ بَرَابَرِ نَمَازِ
فِرَادِی مِی بَاشَد» [۱] .

[۱] وسائل الشیعه، شیخ حر عاملی، (دار الاحیاء، بیروت، ۱۳۱۹)، ج ۵، ص ۳۷۴.

شنیدنی

مرد ناینبایی به محضر رسول خدا صلی الله علیه و آله شرفیاب شد و عرض کرد: یا رسول الله، چشمانم دید ندارد و چه بسا پیش آمده که اذان مسجد را می شنوم ولی کسی پیدا نمی شود که دستم را بگیرد و برای اقامه نماز جماعت در کنار شما مرا به مسجد بیاورد.

پیامبر بزرگوار اسلام صلی الله علیه و آله به او فرمود:

«طَنَابِی بَه دَر خَانَه ات بَیْنَد وَ آن رَا بَه دَر مَسْجِد وَصَل کُن وَ بَا کَمَکِ آن خُود رَا بَه مَسْجِد بَرَسَان وَ دَر نَمَازِ جَمَاعَتِ
شَرکَتِ کُن» [۲] .

[۲] لئالی الاخبار، ج ۴، ص ۲۰۵.

آثار و برکات نماز جماعت

- در نماز جماعت، آثار برابری و برادری بهتر نمودار می‌گردد.
- افراد مختلف از قشرهای گوناگون جامعه در کنار یکدیگر می‌ایستند و با خدای خویش راز و نیاز می‌کنند.
- نمازگزاران در پایان نماز با یکدیگر آشنا می‌شوند.
- به مشکلات هم دیگر رسیدگی می‌کنند و به یاری هم می‌شتابند.
- اگر یکی از مؤمنان را در صف جماعت ندیدند از حال او جو یا می‌شوند.

[صفحه ۱۹]

- اگر بیمار بود به دیدارش می‌روند.
 - اگر گرفتار بود به یاریش می‌شتابند.
- امیرالمؤمنین علی علیه السلام فرمود:
- «مَنْ اخْتَلَفَ إِلَى الْمَسْجِدِ أَصَابَ إِحْدَى الثَّمَانِ: أَخَا مُسْتَفَاداً فِي اللَّهِ، أَوْ عِلْماً مُسْتَطَرَفاً، أَوْ آيَةً مُحْكَمَةً، أَوْ سَمِعَ كَلِمَةً تَذُلُّهُ عَلَى الْهُدَى، أَوْ رَحْمَةً مُنْتَظَرَةً، أَوْ كَلِمَةً تَرُدُّهُ عَنْ رَدَى، أَوْ يَتْرُكَ ذَنْباً خَشِيَةً، أَوْ حَيَاءً: هَرِ كَسٌ فِي مَسْجِدٍ رَفَتْ وَآمَدَ كُنْدَ بِيَعِي مِنْ هَشْتِ مَوْرَدٍ زِيَرٍ مِي رَسَدٍ: يَأْ بِهٖ بَرَادَرِي مِي رَسَدٍ كِهٖ دَر رَاهِ خُدَا اَزْ اَوْ فَايْدِه‌اِي مِي بَرْدٍ، يَأْ بِهٖ عِلْمٌ وَدَانِشْ تَاَزِهٖ، يَأْ بِهٖ آيَهٗ مُحْكَمَهٗ وَدَلِيلٌ دَرَسْتُ وَمُطَابِقٌ بَا وَاقِعٍ، يَأْ سَخْنِي شَنُودُ كِهٖ اَوْ رَا بِهٖ رَاهِ حَقِّ هِدَايَتِ وَرَهْبَرِي نِمَايَدِ، يَأْ بِهٖ رَحْمَتِ الْهِي كِهٖ اِنْتِظَارِ اَن رَا مِي بَرْدِ، يَأْ بِهٖ سَخْنِي كِهٖ اَوْ رَا اَزْ اِنْحِرَافِ وَگَمْرَاهِي بَاز دَارَدِ، يَأْ تَرْكِ گَنَاهِي كُنْدَ بِهٖ خَاطِرِ تَرَسِ اَزْ عَقُوبَتِ وَ يَأْ شَرْمِ اَزْ خُدَا» [۱] .

[۱] اعلام الدین دیلمی، ص ۳۶۵ و روضة الواعظین، ج ۲، ص ۳۹۵.

چهره های درخشان هم چون خورشید

چون روز قیامت شود، قومی محشور می شوند که صورت های ایشان مانند ستاره ای می درخشد و فرشتگان از آن ها می پرسند:

اعمال شما چه بوده است؟ جواب می دهند: ما همین که صدای مؤذن و آوای دلنشین اذان را می شنیدیم برای وضو گرفتن آماده می شدیم و به کار دیگری خود را مشغول نمی ساختیم.

سپس دسته دیگری محشور می شوند که صورت های شان مانند ماه درخشان است. از آنان نیز سؤال می شود، جواب می دهند: ما قبل از وقت نماز وضو می گرفتیم. سپس طایفه دیگری محشور می شوند که صورت های ایشان به مانند خورشید می درخشد و در پاسخ پرسش فرشتگان می گویند: ما اذان را در مسجد می شنیدیم.

[صفحه ۲۰]

احکام مسجد و جماعت

شرکت در نماز جماعت برای همه مستحب است به ویژه برای همسایگان مسجد [۱].

- موقعی که قسمتی از مسجد نجس شده باشد و وقت هم برای نماز زیاد باشد باید نماز را قطع کرد و محلی از مسجد را که نجس شده است پاک نمود [۲].

- اگر ببیند مسجد نجس است باید اول مسجد را تطهیر کند بعد نماز بخواند و چنان چه اول نماز بخواند، معصیت کرده ولی نماز او صحیح است [۳].

- اگر نتواند مسجد را تطهیر نماید، یا کمک لازم داشته باشد و پیدا نکند، تطهیر مسجد بر او واجب نیست، ولی اگر بی احترامی به مسجد باشد بنابر احتیاط واجب، باید به کسی که می تواند تطهیر نماید اطلاع دهد [۴].

- بنابر احتیاط واجب مسجد را به طلا نباید زینت نمایند و هم چنین نباید صورت چیزهایی که مثل انسان و حیوان روح دارد در مسجد نقش کنند [۵].

- اگر مسجد خراب هم شود نمی توانند آن را بفروشند یا داخل ملک و جاده نمایند [۶].

- فروختن در و پنجره و چیزهای دیگر مسجد حرام است و اگر مسجد خراب شود، باید این‌ها را صرف تعمیر همان مسجد کنند. و چنان چه به درد آن مسجد نخورد، باید در مسجد دیگر مصرف شود، ولی اگر به درد مسجدهای دیگر هم نخورد، می‌توانند آن را بفروشند

[صفحه ۲۱]

و پول آن را اگر ممکن است صرف تعمیر همان مسجد و گرنه صرف تعمیر مسجد دیگر نمایند [۷].

- ساختن مسجد و تعمیر مسجدی که نزدیک به خرابی می‌باشد مستحب است و اگر مسجد طوری خراب شود که تعمیر آن ممکن نباشد، می‌توانند آن را خراب کنند و دوباره بسازند بلکه می‌توانند مسجدی را که خراب نشده، برای احتیاج مردم خراب کنند و بزرگ‌تر بسازند [۸].

- تمیز کردن مسجد و روشن کردن چراغ آن مستحب است، و کسی که می‌خواهد مسجد برود، مستحب است خود را خوش بو کند و لباس پاکیزه و قیمتی بپوشد، و ته کفش خود را واری کند که نجاستی به آن نباشد [۹].

- وقتی انسان وارد مسجد می‌شود، مستحب است دو رکعت نماز به قصد تحیت و احترام مسجد بخواند، و اگر نماز واجب یا مستحب دیگری هم بخواند کافی است [۱۰].

- بلند کردن صدا برای اذان مانعی ندارد [۱۱].

- در شرع مقدس اسلام بسیار سفارش شده است، که نماز را در مسجد بخوانند و بهتر از همه مسجدها مسجدالحرام است و بعد از آن مسجد پیغمبر صلی الله علیه و آله و بعد مسجد کوفه و بعد از آن بیت المقدس و بعد از آن مسجد جامع هر شهر و بعد از آن مسجد محله و بعد از مسجد محله، مسجد بازار است [۱۲].

[صفحه ۲۲]

[۱] مسأله ۱۳۹۹.

[۲] مسأله ۱۱۶۲.

[۳] مسأله ۷۵۴.

[۴] مسأله ۹۰۱.

[۵] مسأله ۹۰۸.

[٦] مسأله ٩٠٩.

[٧] مسأله ٩١٠.

[٨] مسأله ٩١١.

[٩] مسأله ٩١٢.

[١٠] مسأله ٩١٣.

[١١] مسأله ٩١٤.

[١٢] مسأله ٨٩٣.

کارهایی که در مورد مسجد مستحب است

- زیاد رفتن به مسجد.
- زودتر از همه به مسجد رفتن و دیرتر از همه بیرون آمدن.
- رفتن به مسجدی که نمازگزار ندارد.
- تمیز کردن مسجد.
- خوشبو کردن خود و پوشیدن بهترین لباس‌ها برای رفتن به مسجد.
- خانم‌ها در صورتی که بتوانند خود را کاملاً از نامحرم حفظ کنند بهتر است در مسجد نماز بخوانند.

کارهایی که در مورد مسجد مکروه است

- همسایه مسجد اگر عذری نداشته باشد، مکروه است در غیرمسجد نماز بخواند.
- خوابیدن در مسجد، مگر در حال ناچاری
- فریاد زدن در مسجد
- طلب کردن گمشده
- صدا را بلند کردن مگر برای اذان
- سخن گفتن درباره دنیا
- با دهان بد بو به مسجد رفتن (مثلاً سیر یا پیاز خورده باشد)

کارهایی که در رابطه با مسجد حرام است

۱. زینت کردن مسجد با طلا [۱].
۲. نجس کردن مسجد، و چنان چه نجس شود باید بی‌درنگ تطهیر کنند [۲].

[۱] مسأله ۹۰۸.

[۲] مسأله ۹۰۰ و العروة الوثقی، ج ۱، ص ۴۵۵.

آداب ورود به مسجد و حضور در آن مکان

دعا هنگام ورود:

عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ كَانَ إِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ قَالَ: اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ فَإِذَا خَرَجَ قَالَ اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رِزْقِكَ :

از امیرالمؤمنین نقل شده است که: «پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله چون وارد مسجد می شدند می فرمودند: بار خدایا! درهای رحمت خود را به روی من بگشا و به هنگام بیرون رفتن می فرمودند: بار خدایا! درهای روزی خود را بر من بگشا» [۱] .

[۱] جامع احادیث الشیعه، معزی ملایری، شیخ اسماعیل، ج ۴، ص ۴۷۶.

پاکیزه بودن و خواندن دعا

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِذَا دَخَلْتَ الْمَسْجِدَ وَأَنْتَ تُرِيدُ أَنْ تَجْلِسَ فَلَا تَدْخُلْهُ إِلَّا طَاهِرًا وَإِذَا دَخَلْتَهُ فَاسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ ثُمَّ ادْعُ اللَّهَ وَاسْأَلْهُ وَسَمِّ حِينَ تَدْخُلُهُ وَاحْمَدِ اللَّهَ وَصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ :
از امام باقر علیه السلام نقل شده که فرمودند:

«چون به مسجد درآمدی و قصد نشستن داشته باشی با طهارت باش و به هنگام ورود روی به قبله کن و خدای را بخوان و حاجت بطلب و به موقع ورود، بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ بگو و صلوات و درود به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله اهدا کن» [۱] .
[۱] همان، ص ۴۷۸.

نماز تحیت

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: أَعْطُوا الْمَسَاجِدَ حَقَّهَا رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ تَجْلِسَ:
رسول اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: «حق مسجدها را (به هنگام ورود) پیش از آن که بنشینید با دو رکعت نماز گزاردن ادا کنید (نماز تحیت مسجد)» [۱] .

[صفحه ۲۴]

[۱] کنز العمال، ج ۷، ص ۶۵۷.

نشستن در مسجد به انتظار نماز

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله : الْجُلُوسُ فِي الْمَسْجِدِ إِنْتِظَارًا لِلصَّلَاةِ عِبَادَةٌ مَا لَمْ يُحْدِثْ، فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَا الْحَدَّثُ ؟ قَالَ: الْأَغْتِيَابُ :

از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل شده است:

«نشستن در مسجد به انتظار فرا رسیدن هنگام نماز عبادت است تا وقتی که از شخصی حدیثی سر نزنند، عرض شد:

حدیث چیست؟ فرمودند: غیبت کردن از دیگری» [۱] .

[۱] محجة البيضاء، فیض کاشانی، (تهران، المکتبه الاسلامیه)، ج ۱، ص ۳۵۷.

قرآن و ذکر خدا

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله: كُلُّ كَلَامٍ فِي الْمَسْجِدِ لَغْوٌ إِلَّا الْقُرْآنَ وَ ذِكْرُ اللَّهِ وَ مَسْأَلُهُ عَنْ خَيْرٍ أَوْ إِعْطَاؤُهُ: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: «هر سخن گفتن در مسجد لغو و بیهوده است به جز خواندن قرآن و ذکر خدا کردن و در امور خیر سؤال و پرسش نمودن و یا عطا کردن خیر» [۱] .

[۱] کنز العمال، ج ۷، ص ۶۷۱.

نکوهش سخن گفتن از دنیا در مسجد

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: يَأْتِي فِي آخِرِ الزَّمَانِ نَاسٌ يَأْتُونَ الْمَسَاجِدَ فَيَقْعُدُونَ فِيهَا حَلَقًا ذَكَرُهُمُ الدُّنْيَا وَحُبُّ الدُّنْيَا لَا تُجَالِسُوهُمْ فَلَيْسَ لِلَّهِ فِيهِمْ حَاجَةٌ؛

رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: «در آخر الزمان مردمی وجود دارند که چون به مساجد روند، دور هم بنشینند سخن از دنیا و محبت به دنیا گویند شما با آن ها هم نشینی ننمایید زیرا خدا را با آن ها کاری نیست».

جنب نباید در مسجد بنشیند

عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَنَّهُ نَهَى أَنْ يَجْلِسَ الْجُنُبُ فِي الْمَسْجِدِ:

[صفحه ۲۵]

از علی علیه السلام نقل است که فرمود: «رسول اکرم صلی الله علیه و آله از نشستن جنب در مسجد نهی فرموده است» [۸] .

[۸] دعائم الاسلام، ج ۱، ص ۴۹.

قصاص، فریاد و جستن گمشده ممنوع

نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: أَنْ يُسْتَفَادَ فِي الْمَسْجِدِ أَوْ يُنْشَدَ فِيهِ أَوْ تُقَامَ فِيهِ الْحُدُودُ:

رسول خدا صلی الله علیه و آله از قصاص کردن یا فریاد کشیدن برای اعلام یا جستن گمشده یا اقامه حدود در مسجد نهی فرموده است [۸].

[۸] سنن بیهقی، ج ۱۰، ص ۱۰۳.

اجرای حدود در مسجد ممنوع

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: لَا تُقَامُ الْحُدُودُ فِي الْمَسَاجِدِ:

رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «درمساجد نباید اجرای حدود شرعی نمود» [۸].

[۸] کنز العمال، ج ۷، ص ۶۶۹.

بعد از خوردن سیر و پیاز به مسجد نروید

عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ أَكْلِ الثُّومِ وَالبَصْلِ وَالكُرَّاثِ نَيْتًا وَمَطْبُوحًا قَالَ: لَا بَأْسَ بِذَلِكَ وَ لَكِنْ مَنْ أَكَلَهُ نَيْتًا فَلَا يَدْخُلِ الْمَسْجِدَ فَيُؤْذِي بِرَأْتِحَتِهِ:

از امام صادق علیه السلام درباره خام و پخته خوردن سیر و پیاز و تره سؤال شد فرمود: «مانعی ندارد ولی هر که آن ها را خام بخورد به مسجد در نیاید تا از بوی آن مردم را آزار ندهد» [۱].

عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: مَنْ أَكَلَ شَيْئًا مِنَ الْمُؤْذِيَّاتِ رِيحُهَا فَلَا يَقْرُبَنَّ الْمَسْجِدَ:

[صفحه ۲۶]

ابوبصیر از امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت کرده که فرمودند: «هر کس چیزی از خوردنی هایی که بوی آن مردم را می آزارد بخورد نباید به مسجد نزدیک گردد» [۲].

[صفحه ۲۹]

[۱] جامع احادیث الشیعه، معزی ملایری، شیخ اسماعیل، ج ۴، ص ۴۸۴.

[۲] همان ص ۴۸۲.

آیات

اولین محل برای عبادت

(إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ):

نخستین خانه‌ای که برای مردم (و نیایش خداوند) قرار داده شد در سرزمین مکه است که پربرکت و مایه هدایت جهانیان است» [۸] .

کعبه نخستین خانه توحید است و با سابقه‌ترین معبدی است که در روی زمین وجود دارد.
خانه‌ای است که مرکز اجتماع و محل پربرکت برای مردم است و اولین محل برای عبادت.
ساختن کعبه: خانه کعبه به دست آدم علیه السلام ساخته شد و سپس در طوفان نوح علیه السلام آسیب دید و به وسیله ابراهیم خلیل علیه السلام و فرزندش اسماعیل علیه السلام تجدید بنا شد.

این خانه را باید خدا در اصل معماری کند
آدم بنایش برنهد جبریل هم یاری کند

آید اولوالعزمی دگر یک چند حجاری کند
آن را اولوالامری دگر منقوش و گچ‌کاری کند

[صفحه ۳۰]

بیت الله:

جالب توجه این که خانه کعبه که نام دیگرش «بیت‌الله» است به عنوان خانه مردم معرفی شده و این تعبیر بیان کننده این حقیقت است که:

آن چه به نام خدا و برای خدا است باید در خدمت مردم و بندگان او باشد، و آن چه در خدمت مردم و بندگان خدا است برای خدا محسوب می‌شود.

[۸] آل عمران، آیه ۹۶.

امتیازات خانه کعبه

۱. (أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ): نخستین پرستش گاه.
 ۲. (مُبَارَكًا): پربرکت و پرفایده از نظر معنوی و از نظر مادی (مراسم حج).
 ۳. (هُدًى لِّلْعَالَمِينَ): مایه هدایت جهانیان با جاذبه معنوی که دارد.
- هُدًى لِّلْعَالَمِينَ: کعبه مایه هدایت جهانیان است و مردم از نقاط دور و نزدیک، صفحات خشکی و دریا را زیر پا می گذارند و به این عبادت گاه بزرگ جلب می شوند و در مراسم با شکوه حج که از زمان ابراهیم هم چنان رایج بوده شرکت می کنند، حتی عرب جاهلی نیز کعبه را گرامی می داشت، و مراسم حج را به عنوان این که آیین ابراهیم است با این که با خرافات آمیخته شده بود انجام می داد، و در پرتو همان مراسم ناقص خود تا حدود زیادی از کارهای نادرست خود موقتاً دست بر می داشت و به این ترتیب همگان حتی بت پرستان از هدایت این خانه بهره مند می شدند، جاذبه معنوی این سرزمین و این خانه مقدس چنان است که همه را بی اختیار تحت تاثیر خود قرار می دهد [۱].

[صفحه ۳۱]

۴. (فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ): نشانه های روشنی از خداپرستی و توحید و معنویت آثار پیامبران پیشین، زمزم، صفا، مروه، رکن، حجر الاسود، حجر اسماعیل، مقام ابراهیم و ... [۲].
 ۵. (وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا): سرزمین امن و مایه آرامش روح و امنیت اجتماعی مردم [۳].
- [۱] تفسیر نمونه، ناصر، مکارم شیرازی، (تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵)، ج ۳، ص ۱۴.

[۲] آل عمران، آیه ۹۷.

[۳] آل عمران، آیه ۹۷.

مساجد از آن خداست

(وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا):

مساجد از آن خداست در این مساجد احدی را با خدا نخوانید» [۱] .

مکان هایی که در آنجا برای خدا سجده می شود و مصداق اکمل آن، مسجدالحرام و مصداق دیگرش سایر مساجد و مصداق گسترده ترش تمام مکان هایی است که انسان در آن جا نماز می خواند و برای خدا سجده می کند و به حکم حدیث معروف پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله که فرمود: «جُعِلَتْ لِيَ الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَ طَهُورًا: تمام روی زمین برای من سجده گاه و وسیله طهور (تیمم کردن) قرار داده شده» [۲] همه جا را شامل می شود.

به این ترتیب پاسخی است به اعمال سران عرب و مانند آن ها که خانه کعبه را بت کده ساخته بودند و به اعمال مسیحیان منحرف که به سراغ «تثلیث» رفته و در کلیساهای خودخدایان را می پرستیدند، قرآن می گوید:

تمام معابد، مخصوص خداست و در این معابد جز برای خدا سجده نمی توان کرد و پرستش غیر او ممنوع است [۳] .

[صفحه ۳۲]

[۱] جن، آیه ۱۸.

[۲] وسائل الشیعه، شیخ حر عاملی، (دار الاحیاء، بیروت، ۱۳۱۹)، ج ۲، ص ۹۷۰، ح ۳.

[۳] تفسیر نمونه، ناصر، مکارم شیرازی، (تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵)، ج ۲۵، ص ۱۲۴.

لباس و زیبایی

(يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ):

ای فرزندان آدم! زینت خود را به هنگام رفتن به مسجد با خود بردارید» [۱] .

این یک قانون همیشگی است که شامل تمام قرون و اعصار می‌شود. زینت هم می‌تواند اشاره به «زینت های جسمانی» باشد که شامل پوشیدن لباس های مرتب و پاک و تمیز و شانه زدن موها و به کار بردن عطر و مانند آن می‌شود و هم شامل «زینت های معنوی» یعنی صفات انسانی و ملکات اخلاقی و پاکی نیت و اخلاص.

با توجه به وسعت مفهوم آیه طبق بعضی تفاسیر، به طور ضمنی نکوهشی است از عمل زشت جمعی از اعراب در زمان جاهلیت که به هنگام آمدن به مسجدالحرام و طواف خانه خدا کاملاً عریان و برهنه می‌شدند و هم اندرزی است به آن ها که به هنگام نماز و یا رفتن به مساجد لباس های کثیف و مندرس و یا لباس های مخصوص منزل را در تن می‌کنند و در مراسم عبادت خدا به همان شکل شرکت می‌نمایند. در حالی که طبق آیه فوق و روایاتی که در این زمینه وارد شده است دستور داریم بهترین لباس های خود را به هنگام شرکت در مساجد بپوشیم.

به طور کلی در اسلام استفاده کردن از زیبایی های طبیعت، لباس زیبا و متناسب، به کار بردن انواع عطرها و امثال آن نه تنها مجاز شمرده شده بلکه به آن توصیه و سفارش نیز شده است.

[صفحه ۳۳]

[۱] اعراف، آیه ۳۱.

نمونه‌ای از پاکیزگی و زیبایی

به عنوان نمونه در تاریخ زندگی امام حسن علیه السلام می‌خوانیم هنگامی که به نماز بر می‌خاست بهترین لباس های خود را می‌پوشید سؤال کردند چرا بهترین لباس خود را می‌پوشید؟ فرمود:

«إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ وَ يُحِبُّ الْجَمَالَ، فَاتَّجَمَّلُ لِرَبِّي وَ هُوَ يَقُولُ: (خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ؛ خداوند زیبا است و زیبایی را دوست دارد و به همین جهت، من لباس زیبا برای راز و نیاز با پروردگارم می‌پوشم و هم او دستور داده است که زینت خود را به هنگام رفتن به مسجد بگیرید» [۱] .

در حدیث دیگری می‌خوانیم که یکی از زاهدان ریایی به نام عباد بن کثیر با امام صادق علیه السلام روبرو شد، در حالی که امام لباس نسبتاً زیبایی بر تن داشت به امام گفت: تو از خاندان نبوتی، و پدرت (علی علیه السلام) لباس بسیار ساده می‌پوشید چرا چنین لباس جالبی بر تن تو است؟ آیا بهتر نبود که لباس کم‌اهمیت‌تر از این می‌پوشیدی؟ امام فرمود: وای بر توای عباد!

(مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ):

چه کسی حرام کرده است زینت‌هایی را که خداوند برای بندگانش آفریده و روزی های پاکیزه را؟» [۲] .

[۱] وسائل الشیعه، شیخ حر عاملی، (دار الاحیاء، بیروت، ۱۳۱۹)، ج ۳، ابواب احکام الملابس.

[۲] اعراف، آیه ۳۲.

بهداشت مساجد

(أَنْ طَهَّرَا بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ):

خانه مرا برای طواف کنندگان و مجاوران و رکوع کنندگان و سجده کنندگان (نمازگزاران) پاکیزه دارید» [۱] .

[صفحه ۳۴]

این آیه درباره طهارت خانه کعبه است و منظور از طهارت و پاکیزگی، پاک ساختن ظاهری و معنوی این خانه توحید از هرگونه آلودگی است از جمله پاک سازی از مشرکان، از بت ها و از آلودگی های حیواناتی که قربانی می کنند [۲] .

نماز باید در محیطی پیراسته از هرگونه آلودگی انجام بگیرد [۳] .

[۱] بقره، آیه ۱۲۵ و حج، آیه ۲۶ با کمی تفاوت.

[۲] تفسیر نمونه، ناصر، مکارم شیرازی، (تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵)، ج ۱، ص ۴۴۸.

[۳] تفسیر نمونه، ناصر، مکارم شیرازی، (تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵)، ج ۱۴، ص ۶۸.

آبادی و عمران مساجد

آیا آباد ساختن مساجد به معنی آبادی ساختمان و تأسیسات آن است، یا به معنی اجتماع و شرکت در آن؟
(إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَ أَقَامَ الصَّلَاةَ وَءَاتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ):
مساجد الهی را تنها کسی آباد کند که ایمان به خدا و روز قیامت آورده و نماز را برپا دارد و زکات را بپردازد و از چیزی جز خدا نترسد» [۱] .

بر اساس این آیه مشرکان و بت پرستان حق شرکت در مساجد و بنای ساختمان آن را ندارند.
همین طور مسلمانان نباید هدایا و کمک های فرق غیر اسلامی را برای ساختمان مساجد خود بپذیرند. عمران مساجد مخصوص مسلمانان است.
و از این جا روشن می شود که متولیان و گردانندگان مساجد نیز باید از میان پاک ترین افراد انتخاب شوند، نه این که افراد ناپاک و آلوده به خاطر مال و ثروت شان و یا به خاطر مقام یا نفوذ اجتماعی شان - آن چنان که در بسیاری از نقاط متأسفانه رایج شده - بر این مراکز عبادت و اجتماعات اسلامی گمارده شوند.

[صفحه ۳۵]

باید تمام دست های ناپاک را از این مراکز مقدس کوتاه ساخت. از آن روز که گروهی از زمامداران جبّار و یا ثروتمندان آلوده و گنه کار دست به ساختمان مساجد و مراکز اسلامی زدند، روح معنویت و برنامه سازنده آن ها مسخ شد و همین است که می بینیم بسیاری از این گونه مساجد شکل «مسجد ضرار» را به خود گرفته است [۲] .
[۱] توبه، آیه ۱۸.

[۲] تفسیر نمونه، ناصر، مکارم شیرازی، (تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵)، ج ۷، ص ۳۱۶.

شرایط آبادکنندگان مساجد و کانون های پرستش و عبادت

ایمان به خدا و روز قیامت

- پرپایی نماز

- ادای زکات

- ترس از خدا

- و تحت تأثیر هیچ مقام و قدرتی قرار نگیرد و برنامه‌ای جز برنامه الهی در مسجد پیاده نکند.

در چنین شرایطی مساجد به صورت کانون های انسان سازی و کلاس های عالی تربیت در می آیند و آباد می شوند.

آبادی معنوی مساجد

امروزه آن چه بیشتر اهمیت دارد عمران و آبادی معنوی مساجد است و به تعبیر دیگر بیش از آن چه به ساختن

مسجد اهمیت می دهیم باید به ساختن افرادی که اهل مسجد و حافظان آنند اهمیت بدهیم.

مسجد باید کانونی باشد برای هرگونه حرکت سازنده اسلامی در زمینه آگاهی و بیداری مردم، پاک سازی محیط و

آماده ساختن مسلمانان برای دفاع از میراث های اسلام.

[صفحه ۳۶]

ویژگی کانون های مثبت دینی و اجتماعی

۱. شالوده و هدف آن از آغاز پاک باشد:

(لَمَسْجِدُ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ) [۱].

۲. حامیان و حافظانش انسان هایی پاک و درست کار و با ایمان و مصمم باشند:

(فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا) [۲].

از میان رفتن هر یک از این دو رکن اساسی باعث فقدان نتیجه و نرسیدن به مقصد است.

[۱] توبه، آیه ۱۰۸.

[۲] توبه، آیه ۱۰۸.

ویرانی مساجد یعنی چه

جلوگیری از ورود به مسجد و ذکر نام پروردگار و کوشش در تخریب آن، تنها به این نیست که مثلاً با بیل و کلنگ ساختمان آن را ویران سازند، بلکه هر عملی که نتیجه آن تخریب مساجد و از رونق افتادن آن باشد نیز مشمول همین حکم است [۱].

در تفسیر آیه (إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ) [۲] طبق صریح بعضی از روایات، منظور از عمران و آبادی تنها ساختمان آن نیست، بلکه حضور در آن ها و توجه به محافل و مجالس مذهبی که در آن ها تشکیل می‌گردد و موجب یاد خدا است نیز یک نوع عمران و آبادی است، بلکه مهم‌ترین عمران شمرده شده.

[۱] بقره، آیه ۱۱۴.

[۲] توبه، آیه ۱۸.

نقشه های دشمن برای ویران کردن مساجد

ویران کردن معابد و مساجد، تنها به این نیست که با وسایل تخریب به جان آن ها بیفتند و آن ها را درهم بکوبند، بلکه ممکن است از طرق غیر مستقیم وارد شوند و آن قدر سرگرمی های ناسالم فراهم

[صفحه ۳۷]

سازند و یا تبلیغات سوء کنند که توده مردم را از معابد و مساجد، منحرف نمایند و به این ترتیب آن ها را عملاً به ویرانه ای تبدیل کنند.

کاری همانند کار مشرکان جاهلیت

عجب این که در عصر و زمان ما گروهی از متعصبین نادان و خشک و دور از منطق از وهابیان به بهانه احیای توحید، سعی در تخریب پاره ای از مساجد و ساختمان هایی که بر قبور بزرگان اسلام و صلحا شده و همیشه مرکز یاد خدا است دارند، و عجیب تر این که این ستمگران بی منطق، اعمال خود را تحت عنوان مبارزه با شرک انجام می دهند و در این راه مرتکب انواع گناهان و کبایر می شوند.

در حالی که اگر فرضاً کار خلافی در یکی از این مراکز مقدس انجام شود باید جلوی آن را گرفت نه این که خانه های توحید را به تخریب کشاند، که این کار همانند کار مشرکان جاهلیت است [۱].
هشدار: آن ها که روی تعصب های قومی و یا اغراض شخصی، مساجد را در کنار یکدیگر می سازند و جماعات مسلمین را آن چنان پراکنده می کنند که صفوف آن ها خلوت و بی رونق و بی روح می شود، عملی بر خلاف اهداف اسلامی انجام می دهند. (لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى).

[۱] تفسیر نمونه، ناصر، مکارم شیرازی، (تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵)، ج ۱، ص ۴۱۱.

ستم کارترین مردم

(وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذَكَّرَ فِيهَا اسْمُهُ وَ سَعَى فِي خَرَابِهَا):

چه کسی ستم کارتر از کسانی است که از بردن نام خدا در مساجد او جلوگیری می‌کنند و سعی در ویرانی آن‌ها دارند؟» [۱] .

[صفحه ۳۸]

یهود با ایجاد وسوسه در مسأله تغییر قبله کوشش داشتند که مسلمانان به سمت بیت المقدس نماز بخوانند تا با این کار هم یک برتری بر آن‌ها داشته باشند و هم مسجدالحرام و کعبه را از رونق بیندازند [۲] .
مشرکان مکه با منع پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و مسلمانان از زیارت خانه خدا عملاً به سوی خرابی این بنای الهی گام بر می‌داشتند.
مسیحیان با گرفتن بیت المقدس و ایجاد وضع ناهنجاری از جمله جنگ آن‌ها با بنی اسرائیل و آتش زدن تورات و کشتن فرزندان آن‌ها و به اسارت گرفتن آن‌ها، بیت المقدس را ویران ساختند و مردارها در آن ریختند [۳] .

[۱] بقره، آیه ۱۱۴.

[۲] تفسیر فخر رازی، ذیل آیه.

[۳] اسباب النزول، از ابن عباس.

موضع گیری قرآن

قرآن این سه گروه و تمام کسانی که در راهی مشابه آن ها گام بر می دارند را ستم کارترین مردم معرفی می کند. به این ترتیب قرآن این جلوگیری را ستمی بزرگ و عاملان آن را ستم کارترین مردم معرفی می کند و راستی هم چه ستمی از این بالاتر که در تخریب پایگاه های توحید بکوشند و مردم را از یاد حق باز دارند و شرک و فساد را در جامعه گسترش دهند.

سپس در ادامه آیه می گوید:

(اُولَئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ):

شایسته نیست آن ها جز با ترس و وحشت وارد این مکان های مقدس شوند». یعنی مسلمانان و موحدان جهان باید آن چنان محکم بایستند که دست این ستم گران از این اماکن مقدس کوتاه گردد و احدی از آنان

[صفحه ۳۹]

نتوانند آشکارا و بدون ترس و وحشت وارد این مکان های مقدس شوند [۱] .
(لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ): [کسانی که بخواهند میان بندگان و خدایشان جدایی بیفکنند] در این دنیا ایشان را خواری، و در آخرت عذابی بزرگ است» [۲] .

[۱] تفسیر نمونه، ناصر، مکارم شیرازی، (تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵)، ج ۱، ص ۴۰۸.

[۲] بقره، آیه ۱۱۴.

چرا بزرگ‌ترین ستم

چرا کسانی که مانع ذکر خدا در مساجد و علت ویرانی آن هستند بزرگ‌ترین ستم کار معرفی شده‌اند؟ چون تعطیل و تخریب مساجد و جلوگیری از مراکز توحید، نتیجه‌ای جز کشاندن مردم به بی‌دینی نخواهد داشت و می‌دانیم که زیان این کار از هر عملی بیشتر و عواقب شوم آن دردناک‌تر است.

غریبان جهان

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: الْغُرَبَاءُ فِي الدُّنْيَا أَرْبَعَةٌ: قُرْآنٌ فِي جَوْفِ ظَالِمٍ وَ مَسْجِدٌ فِي نَادِي قَوْمٍ لَا يُصَلِّي فِيهِ وَ مُصْحَفٌ فِي بَيْتٍ لَا يُقْرَأُ فِيهِ وَ رَجُلٌ صَالِحٌ مَعَ قَوْمٍ سَوَاءٍ:

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: «غریبان جهان چهار تا هستند: قرآن در آستان ستم‌گر، مسجدی در ناحیه گروهی که در آن نماز نکنند، مصحفی در خانه‌ای که نخوانند و مرد پارسا با مردم بد» [۱].

[صفحه ۴۰]

[۱] نهج الفصاحه، سخنان پیامبر اسلام (ص)، ترجمه ابوالقاسم پاینده، (تهران، انتشارات جاویدان، ۱۳۶۰)، ص ۴۳۱، ح ۲۰۳۸.

بی توجهی به مساجد در بعضی کشورهای اسلامی

آیه (وَمَا لَهُمْ آلًا يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ) [۱] : گرچه درباره مسجدالحرام گفته شده است ولی در واقع شامل همه کانون های دینی و مساجد و مراکز مذهبی در کشورهای اسلامی می شود. متولیان و متصدیان آن ها باید از پاک ترین و پرهیزکارترین و فعال ترین مردم باشند که این کانون ها را پاک و زنده و مرکز تعلیم و تربیت و بیداری و آگاهی قرار دهند، نه مشتی افراد وابسته و خود فروخته و آلوده که این مراکز را تبدیل به «دکه تجارتي» و «مرکز تخدير افکار» و بیگانگی از حق سازند.

اگر مسلمانان همین دستور اسلامی را درباره مساجد و کانون مذهبی اجرا می کردند امروز جوامع اسلامی شکل دیگری داشت .

[۱] انفال، آیه ۳۴: چرا خدا [در آخرت] عذابشان نکند، با اینکه آنان [مردم را] از [زیارت] مسجدالحرام باز می دارند؟.

دستور به یکتاپرستی و مبارزه با هرگونه شرک

(وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ):

و توجه خویش را در هر مسجد (و به هنگام عبادت) به سوی او کنید و او را بخوانید و دین (خود) را برای او خالص گردانید».

اهداف مهم آیه عبارتند از:

- توجه به قبله هنگام نماز
- شرکت در مساجد به هنگام نمازهای روزانه
- حضور قلب و نیت خالص به هنگام عبادت
- توجه به خدا و مبارزه با هرگونه شرک

دفاع از معابد و مساجد یکی از اهداف تشریع جهاد

(وَلَوْ لَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفُتَّتْ صَوَامِعُ وَبِيعَ وَصَلَوَاتُ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا):

[صفحه ۴۱]

اگر خداوند از مؤمنان دفاع نکند و از طریق اذن جهاد بعضی را به وسیله بعضی دفع ننماید، دیرها و صومعه ها و معبد های یهود و نصارا و مساجدی که نام خدا در آن بسیار برده می شود ویران می گردد» [۱].

اگر افرادی با ایمان و غیور دست روی دست بگذارند و تماشایی فعالیت های ویران گرانه طاغوت ها و مستکبران و افراد بی ایمان و ستم گر باشند و آن ها میدان را خالی ببینند اثری از معابد و مراکز عبادت الهی نخواهند گذارد، چرا که معبد ها جای بیداری است و محراب میدان مبارزه و جنگ است و مسجد در برابر خودکامگان سنگر است، و اصولاً هرگونه دعوت به خداپرستی بر ضد جبارانی است که می خواهند مردم هم چون خدا آن ها را بپرستند و لذا اگر آن ها فرصت پیدا کنند تمام این مراکز را با خاک یکسان خواهند کرد [۲].

بنابراین به طور مسلم خداوند کسانی را که او را یاری کنند و از آیین و مراکز عبادتش دفاع نمایند یاری می کند: (وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ) [۳].

[۱] حج، آیه ۴۰.

[۲] تفسیر نمونه، ناصر، مکارم شیرازی، (تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵)، ج ۱۴، ص ۱۱۵.

[۳] حج، آیه ۴۰.

مساجد پر رونق‌ترین مراکز عبادت در جهان

مساجد مسلمین با توجه به نمازهای پنج‌گانه که در تمام ایام سال در آن انجام می‌گیرد پررونق‌ترین مراکز عبادت در جهان است، در حالی که بسیاری از معابد دیگر تنها یک روز در هفته و یا روزهایی در سال مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد.

(وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا) .

(وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ) [۸] .

[صفحه ۴۲]

مسجد ای خانه آباد خدا

مسجد ای پایگه یاد خدا

مسجد ای جای مناجات و نماز

درگه خالق مخلوق نواز

از بلندی مناری از نور

می‌زنی بانگ، به نزدیک و به دور

می‌کنی دعوتان با صد شور

که بیایید به درگاه غفور

بشتابید، که شد وقت نماز

وقت معراج و زمان پرواز

بشتابید بدین راه نجات
بهترین کار، صلوٰه است صلوٰه

مسجد ای راهنمای انسان
ای ندای تــــو ندای قرآن

هر زمان سوی من آغوش تو باز
تا به خلوتگاه تو گویم راز

سایه رحمت تو بر سر من
در خطرگاه زمان، سنگر من [۲].

[۱] بقره، آیه ۴۳.

[۲] خلوتگاه راز، حبیب چاپچیان (حسان)، دیوان اشعار مذهبی، ص ۳۹.

بت خانه‌ای در چهره مسجد (مسجدی که ویران شد)

(وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا...) [۱] .

بعد از احداث مسجد قبا در مدینه و تجمع مردم و خالی شدن اطراف منافقان، با بهانه های مختلف منافقان مسجد دیگری در کنار مسجد قبا بنا کردند. آن ها از پیامبر صلی الله علیه و آله خواستند که برای راه اندازی این مسجد در آن جا نماز بخوانند ولی چون پیامبر صلی الله علیه و آله در حال رفتن به جنگ تبوک بود اقامه نماز در آن مسجد را به بعد از جنگ محول کردند.

پس از پایان جنگ آیات سوره توبه نازل شد که خداوند در این آیات از توطئه منافقان پرده برداشت و مسجد ضرار را به عنوان کانون کفر و نفاق و مرکز ضرر مسلمانان معرفی کرد.

پس از نزول این آیات پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله دستور ویران کردن آن مسجد را صادر کردند آن جا را آتش زدند و توطئه منافقان برای از بین بردن وحدت مسلمانان بر باد رفت [۲] .

[صفحه ۴۳]

[۱] توبه، آیه ۱۰۷.

[۲] تفسیر نمونه، ناصر، مکارم شیرازی، (تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵)، ج ۸، ص ۱۳۷.

ساختن معبد و مسجد به احترام قبور بزرگان دین

(قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا):

آن ها که از راز اصحاب کهف آگاهی یافتند و آن را دلیلی بر رستاخیز دیدند گفتند ما مسجدی در کنار (مدفن) آن ها می سازیم تا خاطره آن ها فراموش نشود» [۱] .

پس از ماجرای بیدار شدن اصحاب کهف و آگاه شدن مردم پس از سه قرن، آن ها از خدا خواستند که چشم از این جهان ببوشند و به جوار رحمت حق منتقل شوند و چنین شد. ظاهر تعبیر قرآن این است که اصحاب کهف سرانجام بدرود حیات گفتند و به خاک سپرده شدند.

مؤمنین و علاقه مندان به آن ها تصمیم گرفتند معبدی در کنار آرام گاه آنان بسازند، قرآن این موضوع را در آیات فوق با لحن موافقی آورده است و این نشان می دهد که ساختن معبد به احترام قبور بزرگان دین نه تنها حرام نیست - آن چنان که وهابی ها می پندارند - بلکه کار خوب و شایسته ای است.

اصولاً بناهای یادبود که خاطره افراد برجسته و با شخصیت را زنده می دارد همیشه در میان مردم جهان بوده و هست، و یک نوع قدردانی از گذشتگان و تشویق برای آیندگان در آن کار نهفته است، اسلام نه تنها از این کار نهی نکرده بلکه آن را مجاز شمرده است.

وجود این گونه بناها یک سند تاریخی بر وجود این شخصیت ها و برنامه و تاریخ شان است، به همین دلیل پیامبران و شخصیت هایی که قبر آن ها متروک مانده تاریخ آن ها نیز مورد تردید و استفهام قرار گرفته است.

[صفحه ۴۴]

این نیز واضح است که این گونه بناها کمترین منافاتی با مسأله توحید و اختصاص پرستش به «الله» ندارد، زیرا «احترام» مطلبی است و «عبادت» و پرستش مطلبی دیگر [۲] .

[صفحه ۴۷]

[۱] کهف، آیه ۲۱.

[۲] تفسیر نمونه، ناصر، مکارم شیرازی، (تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵)، ج ۱۲، ص ۳۸۸.

مساجد معروف

مسجد الحرام

مسجدي است محیط به مکه؛ در زمان پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله حصار و بارو نداشت و در زمان منصور و هادی عباسی بنای آن تجدید و گسترش یافت و در عهد سلطان سلیم دوم نیز وسعت بیشتری یافت. این مسجد دارای ابواب متعدد و هفت مناره است و در سال های اخیر بر وسعت آن افزوده شده است [۱]. نام مسجد الحرام در قرآن ۱۵ بار در آیات مختلف ذکر شده است. از جمله: بقره، آیه ۱۴۴، توبه، آیه ۱۹ و ... [۲].

[۱] فرهنگ معین، محمد معین، اعلام، (تهران، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۷۱)، ج ۶، ص ۱۹۶۹.

[۲] المعجم المفهرس، محمد فؤاد عبدالباقی. (تهران، انتشارات اسلامی، ۱۳۸۱).

مسجد قبا

نخستین مسجد بعد از هجرت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله [۱]. هم زمان با پیدایش آغاز تاریخ اسلام بعد از هجرت رسول خدا صلی الله علیه و آله به مدینه محلی برای گردهمایی مسلمانان برای عبادت دسته جمعی و هم فکری برای امور بنا گردید که به مسجد قبا معروف شد. این مسجد به اراده پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و با همت و زحمت مردم ساخته شد و دست رنج کار و تلاش مؤمنان واقعی بود [۲].

[صفحه ۴۸]

[۱] توبه، آیه ۱۰۸.

[۲] تفسیر نمونه، ناصر، مکارم شیرازی، (تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵)، ج ۸، ص ۱۴۱.

نخستین نماز جمعه در اسلام «بعد از بنای مسجد قبا»

اولین نماز جمعه‌ای که رسول خدا صلی الله علیه و آله با اصحابش تشکیل دادند، هنگامی بود که به مدینه هجرت کرد، وارد مدینه شد و آن روز، روز دوشنبه دوازدهم ربیع الاول هنگام ظهر بود، حضرت چهار روز در قبا ماندند و مسجد قبا را بنیان نهادند، سپس روز جمعه به سوی مدینه حرکت کرد (فاصله میان قبا و مدینه بسیار کم است و امروز قبا یکی از محله‌های داخل مدینه است) و به هنگام نماز جمعه به محله بنی سالم رسید و مراسم نماز جمعه را در آن جا بر پا داشت، و این اولین نماز جمعه‌ای بود که رسول خدا صلی الله علیه و آله در اسلام به جای آورد. خطبه‌ای هم در این نماز خواند که اولین خطبه حضرت در مدینه بود [۱].

[۱] تفسیر نمونه، ناصر، مکارم شیرازی، (تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵)، ج ۲۴، ص ۱۳۱ به نقل از مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۲۸۶.

مسجد النبی

پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله در سر راه خود به مدینه (هنگام هجرت) برای این که مردم جایگاهی برای پرستش داشته باشند، سنگ بنای مسجد «قبا» را گذاشت. هنگامی که پیامبر به مدینه رسید مسجد خود را به زودی در «مرید» بنیاد نهاد و خود برای تشویق مهاجران و انصار به کوشش و تندکاری، به کار کردن پرداخت. پیامبر صلی الله علیه و آله در این مسجد به یاران خویش دانستنی های دینی و دنیایی می آموخت [۱].

این مسجد از نخستین مراکز علمی در تاریخ اسلام است که به وسیله پیامبر صلی الله علیه و آله و پس از هجرت آن حضرت به مدینه در سال اول اقامت وی در آن شهر بنیاد گردید. مسجدالنبی به مرور ایام و گذشت زمان دست خوش پاره‌ای تحولات و اصلاحات شد تا سرانجام به صورتی که اکنون مشاهده می شود در آمد.

[صفحه ۴۹]

مسجد مطهر نبوی در شهر مدینه را می توان به عنوان نخستین پایگاه علمی یا دارالعلم اسلامی به شمار آورد، خاصه آن که بنیانگذار این مسجد استاد استادان و پیام آور دانش و معرفت حضرت محمد صلی الله علیه و آله بود، کسی که آداب دین و دانش را به شیفتگان و جویندگان حق آموخت و آنان را به طلب دانش فرا خواند و کاخ رفیع تمدن درخشان اسلامی را، بنیانی که با گذشت زمان و طی دوران هم چنان بالیده و از پرتو برکت کتاب مبین و اعجاز انگیزی که این پیامبر بزرگوار از سوی خدای خود به عنوان برنامه دین و دنیا بر بشریت عرضه کرد بارور شد و آن چه را که از قول و فعل و تقریر آن حضرت راهبر و مقتدای پیر دانش گردید همه و همه مفسر علمی آیات رسا و زندگی سازی بود که در قرآن کریم الهی گردآوری و بر جهانیان عرضه گردید [۲].

مسجدی است در وسط مدینه که پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله پس از هجرت به این شهر آن را بنا فرمود. سپس در طول تاریخ بارها تجدید بنا شد و توسعه یافت. مرقد مطهر پیامبر صلی الله علیه و آله در آن جا قرار دارد و نیز منبر و محراب و روضه شریف که در آن جا نماز می گزارد. پیامبر اکرم می فرمود: «ما بین قبری و منبری روضه من ریاض الجنه» بین قبر و منبر من باغی از باغ های بهشت است.

مسجدی که پیامبر اسلام و اصحاب ساختند بسیار کوچک بود ولی با تغییرات و توسعه هایی که در طی قرون مختلف به عمل آمد تا سال ۱۳۷۰ هجری قمری به ۱۰۳۰۳ متر مربع رسید. در سال های ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۵ هجری

قمری نیز دولت عربستان با هزینه‌ای معادل ۵۵ میلیون ریال سعودی به اصلاحاتی اساسی و توسعه‌ای جدید دست زد که در نتیجه مساحت کل مسجد به ۱۶۳۲۶ مترمربع رسید.

[صفحه ۵۰]

- این مسجد در سال ۱۳۷۵ دارای ۷۰۶ ستون و ۱۸۹ طاق نما و ۹ در و ۴۴ پنجره بوده است [۳].
- [۱] تاریخ آموزش در اسلام، دکتر احمد شلبی، ترجمه محمدحسین ساکت، (تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۰)، ص ۸۹.
- [۲] تاریخ دانشگاه های بزرگ اسلامی، عبدالرحیم غنیمه، ترجمه دکتر نورالله کسایی، (تهران، ۱۳۷۲)، ص ۶۲.
- [۳] نشریه دولت عربستان سعودی، سال ۱۳۹۸ هجری قمری؛ لغت نامه دهخدا.

مسجدي با دو قبله «ذوقبلتين»

جایی که به دستور خداوند، پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نماز را به دو قبله خواندند و از آن تاریخ، کعبه، قبله مسلمانان شد.

وقتی فرمان تغییر قبله صادر شد که پیامبر صلی الله علیه و آله دو رکعت از نماز ظهر را در مسجد «بنی سالم» به سوی بیت المقدس خوانده بود جبرئیل مأمور شد بازوی پیامبر اسلام را بگیرد و روی او را به سوی کعبه بگرداند [۸]

[۸] تفسیر نمونه، ناصر، مکارم شیرازی، (تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵)، ج ۱، ص ۴۸۰، به از تفسیر مجمع البیان، ج ۱، ص ۲۲۳.

مسجد الاقصی

لفظ مسجد الاقصی در اولین آیه سوره اسراء موجود است و مراد از آن بیت المقدس می باشد که به اعتبار دوری آن از مکه، اقصی خوانده شده و به اعتبار آن که بعداً از مساجد بزرگ مسلمانان خواهد بود به عنوان مسجد موصوف گردیده و این خود از معجزات و اخبار غیبی قرآن مجید است.

مسجدی که فعلاً به مسجد اقصی معروف است کنیسه ای بوده که ژوستنین در ۵۵۰ بعد از میلاد به نام مریم عذرا ساخته و مسلمانان آن را به صورت مسجد درآوردند و در جنگ صلیبی ویران گردیده، صلاح الدین ایوبی در سال ۱۱۸۷ بنای آن را تجدید کرده است [۱].

منبر مجلل و با شکوه شهر حلب را نیز، صلاح الدین در سال ۱۱۸۷ وقف مسجد اقصی کرد.

[صفحه ۵۱]

متأسفانه این مکان بزرگ و مقدس مدت زیادی است که در چنگال صهیونیست ها، این دشمنان سرسخت اسلام و مسلمین، گرفتار است. همان جا که قبل از کعبه، قبله مسلمانان بوده است. معراج پیامبر صی الله علیه وآله از این مکان آغاز شده است [۲].

[۱] اعلام قرآن، دکتر محمد خزائلی، (تهران، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۷۱)، ص ۵۹۳.

[۲] آیه اول سوره اسراء، تفسیر نمونه، ناصر، مکارم شیرازی، (تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵)، ج ۱۲، ص ۱۱.

جامع کوفه

مسجد معروف کوفه از بناهای بسیار قدیمی و یکی از چهار مسجدی است که در اسلام برای عبادت در آن ها فضیلت بی شماری ذکر شده است [۱] .

در سال ۱۷ هـ ق بنا نهاده شد و پس از انتقال حضرت علی علیه السلام به کوفه این محل مرکز حکومت اسلامی بود و هم محل جنبش علمی و فکری گردید.

[۱] فرهنگ معین، اعلام، محمد معین، اعلام، (تهران، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۷۱)، ج ۵، ص ۴۲۱.

مسجد اموی «جامع دمشق»

مسجد معروف دمشق که ولید بن عبدالملک بن مروان اموی به سال ۸۷ یا ۸۸ هـ بنای آن را آغاز کرد و آن به جامع اموی نیز مشهور است و بزرگ‌ترین و عظیم‌ترین مسجد ممالک اسلامی است.

مسجد اعظم

مسجدی است در شهر قم که به دستور آیت الله العظمی بروجردی (ره) در سال ۱۳۷۴ هـ ق جنب صحن حضرت معصومه علیها السلام بنا گردید.

معمار آن حسین لرزاده و کاشی تراش آن حسین برهانی اصفهانی و بنای آن محمد غلامعلی شهرباف است. مساحت مسجد در حدود ۱۱ هزار مترمربع است که چهار هزار متر مربع آن زیر بنا است.

[صفحه ۵۲]

کتابخانه، دستگاه تهویه، حجرات خاص طلاب، قرائت‌خانه، آبدارخانه، وضوخانه و یک دستگاه چاه عمیق دارد [۱].
[۱] فرهنگ معین، اعلام، محمد معین، اعلام، (تهران، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۷۱)، ج ۶، ص ۱۹۶۹.

مسجد جمکران، مسجد صاحب الزمان

یکی از اماکن مقدسه که تقریباً در یک فرسخی قم نزدیک قریه جمکران واقع است مسجد صاحب الزمان علیه السلام می باشد که نماز و زیارت در آن مکان شریف تعظیم شعائر و احترام به حجت خدا است و بی شک آن بنده مورد توجه و مشمول عنایات آن حضرت خواهد بود.

حکایت بنای مسجد به امر مبارک امام زمان علیه السلام و حضور آن بزرگوار را در آن مکان مقدس، مرحوم ثقة الاسلام محدث نوری (استاد محمدی قمی) در کتاب نجم ثاقب (النجم الثاقب) در حالات امام غایب علیه السلام از کتاب تاریخ قم چنین نقل فرموده است:

سبب بنای مسجد مقدس جمکران و عمارت آن به قول امام علیه السلام این بوده است که شیخ عقیف صالح حسن بن مثله جمکرانی می گوید که من شب سه شنبه هفدهم ماه مبارک رمضان سنه ثلاث و تسعین در سرای خود خفته بودم که ناگاه جماعتی از مردم به در سرای من آمدند، نصفی از شب گذشته، مرا بیدار کردند و گفتند: «برخیز! و طلب امام مهدی صاحب الزمان علیه السلام را اجابت کن که تو را می خواند».

حسن گفت: «من برخاستم به هم برآمدم و آماده شدم. گفتم: بگذارید تا پیراهنم را بپوشم».

آواز آمد که: «هو ما کان قمیصک» پیراهن به بر مکن که از تو نیست. دست فرا کردم و سراویل خود را برگرفتم. آواز آمد که: «لیس ذلک منک. فخذ سراویلك» یعنی آن سراویل که برگرفتی از تو نیست، از آن خود برگیر!

[صفحه ۵۳]

آن را انداختم و از خود برگرفتم و درپوشیدم و طلب کلید در سرای کردم. آواز آمد که: «الباب مفتوح» چون به در سرای آمدم، جماعتی بزرگان را دیدم. سلام کردم. جواب دادند و ترحیب کردند (یعنی مرحبا گفتند) مرا بیاوردند تا بدان جایگاه که اکنون مسجد است؛ چون نیک بنگریدم تختی دیدم نهاده و فرش نیکو بر آن تخت گسترده و بالش های نیکو نهاده و جوانی سی ساله بر آن تخت تکیه بر چهار بالش کرده و پیری پیش او نشسته و کتابی در دست گرفته و بر آن می خواند و فزون از شصت مرد بر این زمین بر گرد او نماز می کنند. بعضی جامه های سفید و بعضی جامه های سبز داشتند و آن پیر، حضرت خضر بود.

پس آن پیر مرا نشانند و حضرت امام علیه السلام مرا به نام خواند و گفت: «برو و حسن مسلم را بگو که تو چند سال است که عمارت این زمین می‌کنی و می‌کاری و ما خراب می‌کنیم و پنج سال است که زراعت می‌کنی و امسال دیگر باره باز گرفتی و عمارتش می‌کنی، رخصت نیست که تو در این زمین، دیگر باره زراعت کنی. باید هر انتفاع که از این زمین گرفته‌ای رد کنی تا بدین موضع، مسجد بنا کنند و بگو این حسن مسلم را که این زمین شریفی است و حق تعالی این زمین را از زمین‌های دیگر برگزیده است و شریف کرده و تو با زمین خود گرفتی و دو پسر جوان، خدای عزوجل از تو باز ستند و تو تنبیه نشدی و اگر نه چنین کنی آزار وی به تو رسد، آن چه تو آگاه نباشی». حسن مسلم گفت: «یا سیدی و مولای! مرا در این نشانی باید که جماعت سخن بی نشان و حجت نشنوند و قول مرا مصدق ندارند».

گفت: «انا سنعلم هناک» علامت ما این جا بکنیم تا تصدیق قول تو باشد. تو برو و رسالت ما بگذار. به نزدیک سید ابوالحسن رو و بگو تا برخیزد و بیاید و آن مرد را حاضر کند و انتفاع چند ساله که گرفته است، از او طلب کند و بستاند و به دیگران دهد تا بنای مسجد بنهند و باقی وجوه از رهق به ناحیه

[صفحه ۵۴]

اردهال که ملک ماست بیارد و مسجد را تمام کند و یک نیمه رهق را وقف کردیم بر این مسجد که هر ساله وجوه آن را بیاورند و صرف عمارت مسجد بکنند [۱].

[۱] النجم الثاقب، میرزا حسین طبرسی نوری، (قم، انتشارات مسجد جمکران، ۱۳۷۷)، ص ۳۸۳.

مسجد ایاصوفیه «ایا صوفیا»

مسجد معروفی است در استانبول، و آن در قدیم کلیسایی بود که به نام صوفیه قدسیه از سال ۵۳۲ تا ۵۳۷ م. توسط «آنتیموس ترالی» ساخته شد. در سال ۸۵۷ هـ.ق. این معبد توسط «سلطان محمدخان ثانی» به هنگام فتح استانبول به مسجد جامع تبدیل شد و آن پادشاه یک مناره و یک مدرسه بر آن افزود، و «سلطان بایزید» مناره دیگری را ساخت و مدرسه را وسعت داد [۱].

[۱] فرهنگ معین، محمد معین، اعلام، (تهران، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۷۱)، ج ۵، ص ۲۰۴.

مسجد گوهرشاد

این مسجد در شهر مقدس مشهد و در جنوب ساختمان های آستان قدس رضوی و وصل به آن ها است. بانی این مسجد «گوهرشادآغا» زن «میرزا شاهرخ» پسر «امیر تیمور گورکانی» است که در سال ۸۲۱ هـ. ق. دستور ساختمان آن را داده است. دارای چهار ایوان بزرگ و هفت شبستان و یک گنبد و دو گلدسته است. مسجد به شکل مربع مستطیلی است که طول آن از شمال به جنوب ۵۵ متر و عرض ۴۹ متر است. ایوان شمالی از راه «دارالسیاده» به حرم مطهر امام رضا علیه السلام وصل است. ایوان شرقی و غربی که قرینه یکدیگر است محل نمازگزاران می باشد و به خارج راه ندارد.

[صفحه ۵۵]

ایوان جنوبی مسجد به نام ایوان مقصوره مشهور است؛ در سراسر ایوان مقصوره کتیبه ای است به خط ثلث بسیار زیبا از میرزا بایسنقر (هم) که تاریخ کتابت آن ۸۲۱ هـ. ق است. عین عبارت آخر کتیبه چنین است: «کتبه راجیاً الی الله بایسنقر بن شاهرخ بن تیمور گورکانی فی سنه احدى و عشرين و ثمان مائه». از شاهانی که نام آنان در کتیبه ها نقش شده است شاهرخ بن تیمور شوهر گوهرشادآغا است که مسجد در زمان سلطنت وی بنا شده است [۱].

[۱] فرهنگ معین، محمد معین، اعلام، (تهران، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۷۱)، ج ۶، ص ۱۹۷۳.

مدرسه و مسجد سپهسالار «مدرسه عالی شهید مطهری»

یکی از مدارس و مساجد بزرگ و آباد تهران که در آخر قرن گذشته آغاز و پی ریزی و در آغاز این قرن به پایان رسید. بانی این مدرسه میرزا حسین خان سپهسالار قزوینی صدر اعظم وقت دوره ناصرالدین شاه قاجار است. این مدرسه پس از مدرسه چهارباغ اصفهان بزرگ‌ترین و باشکوه‌ترین بنای مذهبی در ایران است. این مدرسه شامل مدرسه و مسجد هر دو می‌باشد. طول صحن آن ۶۲ متر و عرض آن ۶۱ متر است. ساختمانش دو طبقه و در هر طبقه حجره‌هایی جهت سکونت طلاب ساخته شده است که مجموع آن‌ها نزدیک به شصت حجره است.

گنبد و شبستان آن از نظر بزرگی و عظمت کم‌تر از گنبدهای مساجد بزرگ دوره صفویه نیست. سپهسالار در سال ۱۲۹۶ هـ.ق یعنی دو سال پیش از مرگش پی ریزی و بنیان‌گذاری این ساختمان عظیم را آغاز کرد و خود تا سال ۱۲۹۷ هـ.ق در ساختمان آن دخالت و نظارت می‌کرد و چون در سال ۱۲۹۸ هـ.ق در مشهد بدرود حیات گفت برادرش یحیی خان

[صفحه ۵۶]

مشیرالدوله در تکمیل و اتمام این بنا و پس از مرگ وی قسمتی از ناتمامی‌ها و تزئینات تدریجاً به وسیله نایب التولیه‌های وقت انجام یافت. هم‌زمان با تأسیس دانشگاه تهران، وزارت فرهنگ وقت در سال ۱۳۱۳ هـ.ش آن‌جا را محل دانشکده معقول و منقول قرار داد ولی بعداً این دانشکده به محل دیگر منتقل شد. در چهار طرف اضلاع ساختمان چهار ایوان قرار دارد که ایوان بزرگ اصلی در طرف جنوب واقع شده و منتهی به مقصوره و گنبد عظیم می‌شود.

این بنا بعد از انقلاب اسلامی ایران به نام «مدرسه عالی استاد شهید مطهری» نام‌گذاری شده است [۱].

[۱] فرهنگ معین، محمد معین، اعلام، (تهران، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۷۱)، ج ۶، ص ۱۹۳۸.

جامع اصفهان

جامع اصفهان یا مسجد عتیق یا مسجد جامع عتیق مسجدی است در حوالی میدان کهنه اصفهان در محله بواسحاقیه که در زمان سلجوقیان در جای مسجد قدیمی بنا گردیده و یا ساختمان آن مسجد به صورت کنونی تجدید شده و بر وسعت آن افزوده اند و در قرون بعد قسمت های مختلفی بدان اضافه کرده اند.

این مسجد به نام مادر شاه نیز خوانده می شود (۱۷۰۰ میلادی)، در اطراف یک صحن مربع شکل، چهار ایوان با حجره هایی در دو طبقه احداث گردیده و در جهت قبله به صورت یک شبستان بزرگ گنبددار گسترش پیدا نموده است. از چهار گوشه صحن چهار راه رو با صحن های کوچک تری که دارای اتاق هایی در چند طبقه جهت سکونت هستند، ارتباط پیدا می کند. ابعاد بنا فوق العاده بزرگ است و قسمت های مختلف آن با یکدیگر دارای هماهنگی برجسته است.

مدخل مسجد در محور خود نسبت به میدان، به خاطر آن که در جهت قبله باید باشد، انحراف دارد ولی ایوان مدخل آن با مهارت به

[صفحه ۵۷]

صورت مایل نسبت به میدان ساخته شده به طوری که تغییری در شکل میدان نمی دهد [۸].

[۸] هنر اسلامی، پروفیسور ارنست کونل، ترجمه مهندس هوشنگ طاهری، ص ۱۸۲ و ۱۸۴.

مسجد شیخ لطف الله

این بنا در میدان نقش جهان اصفهان روبروی بنای «عالی قاپو» واقع شده است. در سال ۱۰۱۱ هـ.ق. به امر «شاه عباس اول» به جای مسجد خرابه‌ای که وجود داشته بنا گردیده است. «شاه عباس» این مسجد را برای نمازگزاری «شیخ لطف الله» پدرزن خود اختصاص داد و به همین نام معروف گردید.

کتیبه بالای در ورودی به نام شاه عباس و به خط رقاع از علی رضا عباسی است. در طرفین در ورودی دو سکوی سنگ مرمر موجود و در چوبی مسجد یک پارچه از چوب بوده و به قطر ۱۰ سانتی متر می‌باشد. دالان مسجد از کاشی های هفت رنگ تزیین یافته، در ورودی شبستان مسجد از چوب با قاب های هندسی است. صحن زیر ابتدا به چهار و بعد به هشت قسمت تقسیم می‌گردد که به وسیله پیچ های فیروزه‌ای شکل از یکدیگر جدا شده اند. تزیینات ازاره مسجد از کاشی های هفت رنگ و بقیه از کاشی های معرق فوق العاده زیبا که بهترین نمونه آن در محراب مشاهده می‌گردد ساخته شده. طرفین محراب عبارت «عمل حقیر فقیر محتاج به رحمت خدا، محمدرضا ابن استاد حسین بنا اصفهانی ۱۰۲۸» نوشته شده. در صحن زیر گنبد مربع شکل ۲۴×۲۴ متر می‌باشد. کتیبه زیر گنبد به خط علی رضا عباسی و مورخ ۱۰۲۵ هـ.ق. است. در زیر گنبد شبستانی است که در وسط آن چهار ستون مدور دیده می‌شود و در حقیقت نگاه دارنده بنیان گنبد می‌باشد. در سال های اخیر تعمیرات مفصل تری در این بنا به عمل آمده است [۱].

[صفحه ۵۸]

مسجد شیخ لطف الله اصفهان که هم چون گوهر در تاریخ معماری ایران می‌درخشد واقع در شرق میدان امام روبروی عمارت زیبای عالی قاپو است.

این مسجد بر روی خرابه های مسجدی قدیمی به امر شاه عباس اول در قرن یازدهم (تاریخ ساخت: ۱۰۱۲- ۱۰۲۸ هـ.ق) هجری قمری به منظور تجلیل از مقام شامخ شیخ لطف الله عاملی ساخته شده است. تاریخ اتمام این بنای باشکوه و نام معمار آن استاد محمد رضا بنا اصفهانی در دو لوحه کوچک در داخل محراب به خط نستعلیق سفید بر زمینه کاشی لاجوردی آمده است معمار هنرمند مسجد مشکل اختلاف جهت قبله و سردر بنا

را با دو چرخش نامحسوس به گونه‌ای طی می‌کند که شخص وقتی وارد شبستان زیر گنبد می‌شود محراب درست رو به رویش قرار دارد این تغییر جهت از بیرون مسجد هم ناپیدا است زیرا گنبد دایره شکل و بدون گلدسته فاقد جهت است.

گنبد کوتاه مسجد همچون پیاله چینی واژگونی است با قطر ۱۲ متر که سنگینی بارش را بر دوش دیوارهای قطور ۱۷۰ سانتی متری نهاده است. سطح داخلی گنبد را کاشی معرق با رنگ های روشن سفید، طلایی، زرد،حنایی، شیری و قهوه‌ای پوشانده است.

در میانه گنبد خورشید زرینی قرار دارد که انوار درخشانش را تا کرانه های گنبد مسجد پراکنده است. این مسجد بر خلاف سایر مساجد فاقد صحن است و گنبد آن نیز مناره ندارد.

به همین دلیل برای تعبیه نور زیر گنبد، معمار بنا یکی دیگر از مهارت های چشم گیر خود را در تأمین و تقسیم نور به کار برده است دور تا دور ساقه گنبد و در بالای هشت طاق نمای زیبایی که گنبد را بر فراز چهار طاق اصلی نگه می‌دارد، شانزده جفت پنجره مشبک قرار دارد که فضاهای پر و خالی نقوش اسلیمی‌های در هم تنیده آن به دلیل دوبوش بودن، نور مستقیم را شکسته و به آرامی به سطح داخلی گنبد باز می‌تاباند.

[صفحه ۵۹]

این فضای سحرانگیز هر بیننده‌ای را مسحور کرده به اعجاب وامی‌دارد. طرح ساخت این مسجد هم زمان با اجرای نقشه چهارباغ و باغ هزار جریب به مرحله اجرا درآمد و هجده سال به طول کشید.

بنای این مسجد به بلندی ۶ پله سنگی از زمین بلندتر است که سردر کاشی کاری بسیار ظریفی دارد. نکته استثنایی بودن این مسجد بر همه شاه کارهای دیگر، عدم صحن و مناره است که در تمامی مساجد اسلامی جزء لاینفک بناست.

گنبد بر اثر تزییناتی که از زمینه کرمی با نقش و نگارهایی به رنگ آبی سیر تشکیل می‌شود نظر هر بیننده‌ای را به خود جلب می‌کند.

بلندای این گنبد یک جداره‌ای آن اندازه است که بتواند در کنار میدان خودنمایی کند و بر فضا مسلط باشد.

کتیبه های نفیس به قلم علیرضا عباسی و طره های سردر درون گلدان مرمرین در نوع خود بی نظیر هستند. کاشی کاری بقیه گنبد از طاق رومی هایی تشکیل شده که هریک شامل گل و بوته های زیبایی است که این گل و بوته ها در پارچه بافی هم به کار رفته است.

روشنایی این مسجد بسیار قابل توجه است، در اطراف گنبد به فواصل منظم پنجره های شانزده گانه معرق و مشبک در قطر گنبد تعبیه شده که به وسیله پنجره های گچ بری از داخل و خارج مسدود می شود و نور را از هر طرف که می تاباند جلوه ای خاص به نقاشی های سقف می دهد. معماری محراب اثر الهامی دارد و دارای حالت ویژه ای است که عبادت را به یاد می آورد.

این همه شکوه و جلال، هنر استاد حسین بنای اصفهانی است، درون این محراب کتیبه ای وجود دارد که متن آن بدین شرح است: «عمل فقیر حقیر، محتاج به رحمت خدا محمدرضا ابن استاد حسین بنای اصفهانی (۱۰۲۸)

[صفحه ۶۰]

در جلو مسجد حوض هشت گوش بسیار زیبایی وجود داشته که پیوسته لبریز از آب بوده و این حوض را در اواخر دوره قاجاریه خراب کردند.

[۱] فرهنگ معین، محمد معین، اعلام، (تهران، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۷۱)، ج ۶، ص ۱۹۷۲.

مسجد وکیل «شیراز»

مسجد در نزدیکی باغ و عمارت موزه پارس ابنیه عمومی شهر شیراز از آثار معروف کریمخان زند که شامل مسجد و بازار و حمام و آب انبار است قرار دارد، مشتمل بر صحن وسیعی است که سر در اصلی آن در جانب شمال و شبستان آن بر جانب جنوب قرار دارد، ایوانی در پشت سر در و ایوان دیگری جلو شبستان واقع بوده حوضی طویل در وسط صحن و یک ردیف طاق های بسیار متناسب در شرق و غرب صحن ساخته اند. شبستان جنوبی دارای ۴۸ ستون سنگی یک پارچه عالی و منبر چهارده پله، که آن هم سنگ مرمر یک پارچه است، می باشد. تاریخ بنا سال ۱۱۸۷ هـ.ق. (۱۷۷۳ م.).

تصور می رود تزیینات و کاشی کاری آن در عهد کریمخان زند پایان یافته باشد؛ بدین جهت کتیبه های کاشی در ایوان ها و قسمت مختلف به نام فتحعلی شاه و ناصرالدین شاه و حکمرانان و شخصیت های دیگر با ذکر سال تاریخ متعدد به چشم می خورد. کتیبه محراب اصلی آن مورخ ۱۲۴۴ می باشد. کاشی کاری های محراب را هم تعمیر نموده اند شبستانی هم در جانب مشرق وجود دارد [۱].

[۱] فرهنگ معین، محمد معین، اعلام، (تهران، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۷۱)، ج ۶، ص ۱۹۷۴.

مسجد کبود تبریز، فیروزه اسلام

بنای تاریخی مذهبی مسجد کبود از آثار ارزش مند دوره قراقویونلو می باشد که به دستور جهان شاه که شهر تبریز را پایتخت خود قرار داده بود و به سرکاری عزالدین قاپوچی بنا گردیده و با

[صفحه ۶۱]

استناد به کتیبه برجسته سردرب به سال ۸۷۰ هـ.ق. ساختمان آن به اتمام رسیده است. سلطنت جهان شاه از سال ۸۳۹ هـ.ق. آغاز و تا ۸۷۲ هـ.ق. ادامه داشت که وی به دست اوزون حسن از طایفه آق قویونلو کشته شد و بساط اقتدار حکومتی وی که از آسیای صغیر تا خلیج فارس و هرات و ماوراءالنهر گسترده شده بود برچیده شد. بنای اصلی در مقام مسجد مقبره، دارای صحن وسیعی بوده که در آن مجموعه‌ای از ساختمان ها از جمله مدرسه و حمام و خانقاه و کتابخانه و... ساخته شده بود که متأسفانه آثاری از آن ها به جا نمانده است. خصوصیت بارز و شهرت وافر مسجد کبود با معماری ویژه تلفیقی و اعجاب انگیز آن بیشتر به خاطر کاشی کاری معرق و تلفیق آجر و کاشی، اجرای نقوش پرکار و در حد اعجاز آن می باشد، که زینت بخش سطوح داخلی و خارجی بنا بوده است. در متن کتیبه برجسته سردرب باشکوه و پر نقش و نگار آن، عمارت مظفریه و نیز نام نعمت الله بن محمد البواب، خطاط و احتمالاً طراح نقوش که از هنرمندان برجسته خوش نویسی آذربایجان بوده، درج شده است.

چنین تصور می شود که ساختمان مسجد کبود به مثابه یادمان از پیروزی های جهان شاه برپا گردیده است به طوری که در این خصوص می توان به سوره «فتح» که به صورت کامل و به شکل برجسته، زینت بخش دور تا دور بالای شبستان بزرگ می باشد اشاره نمود. نام جهان شاه در کتیبه بالای درب ورودی نقش بسته که قبلاً روکش طلایی داشته است.

مسجد کبود دارای دو مناره باریک و بلند در منتهی الیه شرق و غرب ضلع شمالی بوده است، در پشت درب ورودی به شبستان بزرگ، یک بیت شعر فارسی به خط ثلث نوشته شده بدین مضمون:

کردار بیار و گرد گفتار مگرد

چون کرده شود، کار بگوید که، که کرد

[صفحه ۶۲]

شبستان بزرگ را از سه طرف رواق‌ها در بر گرفته و بر بالای آن گنبد دو پوشی به قطر تقریبی ۱۷ متر قرار گرفته است. شبستان کوچک که در حکم مکانی خصوصی و مقبره سلطنتی در نظر گرفته شده بود، در سمت جنوب بنا واقع شده و با قطعات سنگ مرمر ازاره بندی شده بود که آیات قرآنی به خط زیبای ثلث و به صورت برجسته زینت بخش قسمت فوقانی سنگ‌هاست.

کاشی کاری آن صرفاً به رنگ لاجوردی و عمدتاً از قطعات شش ضلعی کار شده بود و تمام سطح سقف آن زرنگار (نقاشی با آب طلا) و کف شبستان‌ها به احتمال قوی مرمرین بوده است. نقش و نگار نقاشی معرق مسجد شامل گره بندی های هندسی، گل و بوته اسلیمی و ختایی و کتیبه های مختلف که مجموعاً حکایت از زیبایی خارق العاده ای داشته است.

آرام گاه جهان شاه و نزدیکان وی در انتهای شبستان کوچک در داخل سرداب بوده است. زلزله مهیب سال ۱۱۹۳ هـ. ق باعث ویرانی شهر تبریز و کشته شدن عده زیادی از مردم آن گشته و از مسجد کبود بجز سر درب و چندین جرز پایه بر جا نمی گذارد و در فاصله بین سال های پس از زلزله تا شروع مرمت، درب ورودی اصلی و قطعات مرمرین و ... به تاراج میرود.

مسجد کبود در سال ۱۳۱۰ هـ. ش در فهرست آثار ملی به ثبت رسید و بیشترین مرمت آن تا سال ۱۳۴۳ انجام پذیرفته و در فاصله سال ۱۳۵۲-۵۴ بازسازی شد.

گنبدهای بالای شبستان ها به همت مرحوم اسماعیل دیباج و دفتر فنی حفاظت آثار باستانی و به دست توانای معمار شهیر و فقید آذربایجان، استاد رضا معماران جامه عمل پوشید. اینک کار محوطه

[صفحه ۶۳]

سازی و بازیافت نقش و نگار کتیبه های داخل مسجد در دست اجرا است [۱].

[۱] اداره کل میراث فرهنگی آذربایجان شرقی، منصور اغنی.

مسجد سنگی ترک (بخش کندوان میانه)

مسجد سنگی (داش مسجد) از آثار مهم و تاریخی آذربایجان به شمار می‌آید. تمامی مسجد با دقت و ظرافت از سنگ تراش داده شده و کنده کاری‌ها و کتیبه‌هایی دارد که تاریخ تعمیر را می‌رساند. این مسجد بارها مورد مرمت و تعمیر قرار گرفته است. یکی از ستون‌هایش بر اثر زلزله یا عوامل دیگر شکست پیدا کرده بوده که مجدداً بنا گردیده است. اخیراً برای جلوگیری از رطوبتی که در پای دیوارهای ساختمان مسجد بوده و بنا را مورد تهدید قرار می‌داد در اطراف دیوارها اقدام به کانال‌کشی نموده تا از پیشرفت رطوبت جلوگیری شود.

بر در و دیوار سنگی این مسجد دو تاریخ مشاهده می‌شود یکی سال ۱۰۱۶ هجری قمری دوران شاه عباس صفوی و دیگری سال ۱۲۸۲ هجری قمری دوران ناصرالدین شاه قاجار که به زبان‌های فارسی و عربی نوشته شده است. کتیبه‌ای که در سنگ‌های وسط دو پنجره قرار داده شده بیان‌گر تاریخ تعمیر مسجد است و در روی آن عبارت عربی (سنة الف و ستة عشر ۱۰۱۶) نوشته شده است. محراب مسجد سنگی یک پارچه تراشیده شده و دارای کنده کاری‌های بسیار جالب و زیبا است.

ساختمان مسجد در دو مرحله بنا شده یکی قسمت اصلی ساختمان که از سنگ بنا شده در مرحله دوم، شبستان مسجد با آجر بر روی سنگ‌های قسمت اول ساختمان بنا شده و داخل مسجد نیز از دو قسمت تشکیل شده که قسمت وسیع و مهم آن محل اجتماع مردم

[صفحه ۶۴]

است و قسمت دوم کوچک‌تر از خود مسجد است و دارای محراب بسیار زیبایی است که اطراف آن کنده کاری‌های جالبی شده است.

به گفته راهنمای مسجد و اهالی، قسمت دوم مسجد احتمالاً محل اجتماع صوفیان و عارفان بوده و به «صوفی‌لری» معروف است یعنی محل اجتماع صوفی‌ها.

در حال حاضر دسته‌های عزاداری در این قسمت مسجد تعویض لباس کرده سیاه پوش می‌شوند و در قسمت اول مسجد که محل اجتماع عموم است عزاداری می‌نمایند.

در قسمت جنوب غربی مسجد، مقبره‌ای است که به اعتقاد اهالی، قبر بانی یا معمار مسجد می‌باشد [۱].

[۱] سید رحیم طاهری؛ جغرافیای شهرستان میانه، ص ۱۹۰ چاپ سپید، ۱۳۶۴.

بقعه امام زاده اسماعیل و مسجد جامع میانه

بقعه امام زاده اسماعیل که به نام مقبره کمال الدین شهرت دارد، در جنوب مسجد جامع میانه واقع و متصل به آن می باشد. دیوارهای این بنا با آجر ساخته شده و گنبد بزرگی دارد که سطح خارجی آن با کاشی های فیروزه ای رنگ پوشیده شده است.

وسعت داخلی بقعه در حدود سی متر مربع و ارتفاع آن تا پای گنبد چهار و نیم متر و بلندی خود گنبد تقریباً شش متر است. در قسمت دیوار شمال بقعه دری به مسجد جامع باز می شود که بالای آن گنبد کتیبه سنگی موجود و عبارت زیر روی آن کنده کاری شده است: «الله، محمد، علی، هذۀ روضه ی سید الشّهداء کمال الدّین ابن سید محمد بن امام جعفر صادق علیه السلام در تاریخ سنۀ ۹۲۳ ظهور شد ساعی و بانی را فاتحه خوانید».

از بقعه ای که مشخصات آن ذکر شد فعلاً اثری باقی نمانده و تجدید بنا شده است تمامی ساختمان بقعه نو سازی شده و اطراف

[صفحه ۶۵]

آن رواق ها و حجره ها با کیفیت عالی و کاشی کاری های زیبا با دو مناره و یک گنبد کوچک نیز احداث گردیده است.

مناره اصلی و قدیمی که در صحن بقعه با آجر بنا شده و از نظر استحکام و زیبایی قابل توجه می باشد به ارتفاع ۱۳ متر و تاریخ ساخت آن در روی کتیبه ای که به صورت شعر روی سنگی نوشته شده و در پای مناره نصب شده است. (مشهدی بایرامعلی ابن عوض، سنه ۱۲۵۸ هجری قمری)

این مناره دارای دو کتیبه سنگی است یکی در بالای در که در راه پله داخل مناره قرار دارد و کتیبه دیگری که نمای آن از داخل صحن معلوم نیست و باید از سمت کوچه آن را مشاهده کرد که البته با نوسازی اخیر قسمتی از کتیبه به روشنی قابل مشاهده نیست [۱].

[صفحه ۶۹]

دانستنی‌ها

دانستنی‌ها

احیا: شب زنده داری، مراسم مخصوص شب های قدر، که در مساجد جمع می‌شوند و تا نیمه های شب به خواندن دعا و عزاداری مشغول می‌شوند.

اذان: شعار اسلام، ندای توحید و یگانه پرستی و شعاری است که پایه اعتقاد و جهت عمل به آن است. اذان وسیله آماده شدن برای نماز است. اذان با لفظ مقدس الله شروع و با لفظ مقدس الله پایان می‌یابد. اذان وسیله توجه و بیداری غافلان از وقت نماز است.

اعتکاف: اعتکاف در اصل به معنی محبوس ماندن و مدتی طولانی در کنار چیزی بودن است. و در اصطلاح شرع توقف در مساجد برای عبادت می‌باشد که حداقل آن سه روز است و شرط آن روزه داشتن و ترک بعضی از لذایذ است. این عبادت اثر عمیقی در تصفیه روح و توجه مخصوص به پروردگار دارد و آداب و شرایط آن در کتب فقهی ذکر شده است [۱].

ایوان: بخش سقف دار از ساختمان که جلو آن باز است و در و پنجره ندارد و مشرف به حیاط است. حجره: خانه، اتاق، غرفه. در مساجد بزرگ و مدارس مذهبی برای سکونت طلاب و دانشجویان، اتاق‌های کوچک و بزرگ سازند. جمع حجرات.

دارالمساجد: پرمسجدترین کشور جهان بنگلادش است. در شهر داکار پایتخت این کشور که حدود هشت میلیون نفر جمعیت دارد

[صفحه ۷۰]

هزاران مسجد کوچک و بزرگ وجود دارد و به همین علت این شهر را دارالمساجد نامیده اند. شبستان: قسمتی از مسجدهای بزرگ که دارای سقف است. صحن: میان سرا و ساحت آن. حیاط بزرگ مسجدها و حرم بزرگان دین که اکثراً نماز جماعت و جمعه برگزار می‌شود.

غبار روبی: مراسمی است که هر سال یک یا دو بار در کعبه و قبور مطهر امامان و مساجد انجام می‌گیرد که با گلاب و پارچه‌های تمیز آن مکان‌ها را شستشو داده غبار از آن‌ها بر می‌گیرند.

قبله: جهت ما به سوی خدا است، قبله مشترک بین مسلمین نشانه وحدت و یک پارچگی در عالم اسلام است، بیان گر هدف واحد و بازدارنده از تفرقه و تک روی است.

گلدسته: گلدسته از نشانه‌های مسجد و اسلام است. در کنار گنبد مساجد دو مناره یا گلدسته به صورت زیبا و با کاشی‌ها و نقش‌های متنوع ساخته می‌شود.

گنبد: یکی دیگر از نشانه‌های مسجد و اسلام، گنبد است. سقف بزرگ کروی شکل بر بالای مسجد به صورت زیبا با کاشی‌ها و نقش‌های زیبا تزیین می‌شود.

مأذنه: جایی که اذان گویند.

محراب: جای ایستادن پیش نماز را محراب گویند. محراب در لغت یعنی محل حرب و جنگ. چون برای جنگ با دشمنان خدا در مسجد سازمان دهی می‌کردند و از آن جا به سوی میدان نبرد حرکت می‌کردند. و همچنین جنگ با شیطان و هوای نفس را نیز شامل می‌شود.

[صفحه ۷۱]

مسجد: جای سجده، محلی که مسلمانان در آن نماز می‌گزارند. طبق روایات بهترین مکان برای نماز مسجد است.

مسجد خانه خدا و مرکز عبادت و مایه هدایت انسان است.

مسجد جامع: مسجد بزرگی در هر شهر که روزهای جمعه در آن نماز جمعه برگزار می‌شود. مسجد جمعه یا مسجد آدینه نیز می‌گویند.

مَطَهَره: جای طهارت، وضو خانه

معبد: پرستش گاه، محل عبادت، اعم از مسجد، کلیسا، و... .

مقصوره: حصار یا جدار مشبک از چوب یا فلز که منبر و عبادت گاه را در بر می‌گیرد.

مناره: محل نور، ستونی مرتفع که از آجر یا سنگ درست می‌کنند و بر بالای آن اذان می‌گویند. برجی که شکل آن در هر کشور تفاوت می‌کند در بالا به بالکن مانندی ختم می‌شود.

منبر: کرسی دارای یک یا چند پله که خطیب یا واعظ بر بالای آن نشیند و خطبه خواند یا وعظ نماید. جمع منابر.

در آغاز به صورت صندلی بوده است که بر روی سکویی قرار داشته و پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله به خاطر آن که انبوه پیروانش بتوانند او را ببینند و گفته هایش را بشنوند برای اولین بار در مدینه از آن استفاده نموده است. نماز: به معنای دعا، رحمت، سلام و درود است. صلوٰه: کلمه عربی از ریشه «صله» به معنای پیوند و رابطه است. با انجام این کار، انسان با آفریدگار توانای خود، پیوند و ارتباط پیدا می‌کند. در قرآن بیش از ۹۰ بار با عبارات مختلف و مفاهیم گوناگون ذکر شده است. نماز رکن اصلی دین است و باید اصلی ترین جایگاه را در زندگی مردم داشته باشد.

[صفحه ۷۲]

نمازخانه ادارات و مدارس: یکی از کارهای با ارزش در جامعه اسلامی اختصاص دادن مکان هایی در مدارس و ادارات برای اقامه نماز است که دانش آموزان و کارمندان در صف های واحد به راز و نیاز با خدای خود می‌پردازند. مساجد بین راه: از جمله اقدامات مهم و ارزنده‌ای که در کشور انجام گرفته است، بناهای زیبایی که محل امن و راز و نیاز بندگان با خداست و زینت بخش جاده‌های بین شهری است. ولی باید مسئولین از این مکان‌های پاک مراقبت دایمی به عمل آورند تا عده ای سودجو و منحرف برای استفاده نادرست از این مکان‌ها به اهداف خود نرسند و این مکان ها را آلوده نسازند .

[صفحه ۷۵]

[۸] تفسیر نمونه، ناصر، مکارم شیرازی، (تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵)، ج ۱، ص ۶۵۳.

نکته ها، توصیه ها و پیشنهادها

آباد کنندگان مساجد

عمران و آبادی مساجد در صلاحیت همه کس نیست.

در روایات داریم که: از آدم های ناهل در ساختن مسجد پول نگیرید.

«لَا تَعْنَهُمْ وَ لَوْ عَلَىٰ بِنَاءِ مَسْجِدٍ».

قرآن می فرماید: مشرکان حق آباد کردن مساجد خدا را ندارند.

(مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ) [۱].

این ها به خاطر نداشتن ایمان، اعمالشان نابود می شود و برباد می رود.

قرآن می فرماید: منافقان نمی توانند مسجد بسازند:

(وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا) [۲].

هدف منافقان از ساختن مسجد، ضرر زدن به اسلام بود به همین علت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله با یک عده در

حالی که دستشان بیل و کلنگ بود رفتند و مسجد ضرار را ویران کردند، پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله آن جا را

آتش زد و گفت بروید و زباله هایتان را در آن جا بریزید.

قرآن می فرماید: «مساجد الهی را تنها کسی آباد می کند که ایمان به خدا و روز قیامت آورده و نماز را بر پا دارد و

زکات را بپردازد و از چیزی جز خدا ترسد» [۳].

[صفحه ۷۶]

[۱] توبه، آیه ۱۷.

[۲] توبه، آیه ۱۰۷.

[۳] توبه، آیه ۱۸.

هیأت امنا و خادمان مساجد

باید با تقوی باشند و مسجد را بر اساس تقوی بسازند:

(لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى).

توجه داشته باشند که افرادی مانند زکریا، مریم، ابراهیم و اسماعیل خادم مسجد بودند. پول دار و مشهور و صاحب مقام بودن ولی بی تقوی بودن در شأن خادم مسجد بودن نیست.

- پیر و مریض نباشند.
- سیگاری و معتاد نباشند.
- با سواد و با فرهنگ باشند.
- قصه گوی محله خود و معتمد مردم و معلم قرآن باشند.
- با مردم مهربان باشند و مدارا کنند.
- مشکلات مسجد را با مشورت با دیگران حل کنند و تک روی ننمایند.
- برای گفتن اذان، مؤذن خوش صدا انتخاب کنند.
- قرآن خوان مجالس ترحیم نیز باید خوش صدا و قاری قرآن باشد.

کاربردهای فرهنگی و معنوی مساجد

مسجد باید بهترین مکان برای تعلیم و تربیت باشد. هیأت امنا و نمازگزاران می توانند با برخورد شایسته و رفتار پسندیده، نوجوانان و جوانان را به مساجد جذب کنند و با عملشان به آن ها درس زندگی دهند.

– اهداف اصلی را در اجتماعات نباید فراموش کرد. نیش زدن و پز دادن و طرد دیگران در شأن یک نماز گزار واقعی نیست.

امر به معروف و نهی از منکر با شرایط خودش، هم فکری و هم سویی نمازگزاران در خانه خدا، ترک کینه ها و اختلافات و ایجاد وحدت از مهم ترین مسایل است.

[صفحه ۷۷]

– مسجد باید کانونی برای فعال ترین قشرهای اجتماع یعنی جوانان با ایمان باشد نه این که محل تجمع عده ای وامانده و از کار افتاده و افراد بیکاره و بی حال و خواب آلوده و ریاکار باشد.

- مسجد باید کانونی برای هرگونه حرکت و جنبش سازنده اسلامی در زمینه آگاهی و بیداری مردم باشد.
- جای کتابخانه در مساجد واقعاً خالی است. باید در هر مسجدی کتابخانه‌ای ایجاد کرد و در این راه صرف هزینه نمود و نوجوانان را از این طریق به مسجد و کتاب خوانی تشویق نمود.
- ایجاد مسابقات فرهنگی در هر مسجد به مناسبتی یکی از راه های جذب و تشویق است.
- مساجد فقط برای مجالس ترحیم و ختم و عزاداری برپا نشده اند.
- بهترین محل برای زنده نگه داشتن سنت های حسنه مساجد هستند. در صورت امکان مراسم احیا، جشن های تکلیف، مراسم دعا، مراسم مذهبی از جمله جشن های میلاد معصومین علیه السلام و مراسم عقد ازدواج با تزئین مسجد (که از نظر روانی یکی از بهترین راه ها برای جذب کودکان و نوجوانان به مسجد است.) در مساجد برپا شود . همان طور که کعبه برای زن حامله (تولد علی علیه السلام) شکافته شد مسجد هم می تواند جای عقد باشد.
- مراسم نام گذاری نوزادان، افطاری دادن، آشتی دادن بین بعضی خانواده ها، ایجاد سنت های حسنه در مساجد برپا شود (باید نظافت مساجد حفظ شود).
- مربیان و معلمان هر ماه برنامه ای ترتیب دهند تا همراه با دانش آموزان برای تمیز کردن خانه های خدا و غبارروبی به مساجد بروند تا از این طریق، دانش آموزان با محیط مسجد بیشتر آشنا شوند.

[صفحه ۷۸]

- بزرگ ترها کوچک ترها [۱] را به مسجد ببرند ولی توجه به رفتارشان با آن ها نیز بکنند که آن ها را از مسجد رفتن دل سرد نکنند.
- «فرزندان را از سنین پنج یا شش سالگی با خود به مسجد ببرید تا انجام مراسم مذهبی را توسط مردم ببینند و سعی کنید که در این برنامه ریزی، کودکان خسته نشوند و از این کار احساس نفرت نکنند».
- «مساجد را پرکنید که مساجد سنگرند و محراب یعنی جایی که حرب (جنگ و مبارزه) از آن جا آغاز شود. شیطان ها از مساجد و نماز می ترسند، آن ها می خواهند از نماز جلوگیری کنند و بعد از خالی کردن سنگرها، حمله کنند» [۲].
- کلاس های آموزش قرآن و احکام و جلسات تفسیر قرآن بهترین مکانش مسجد است. همان طور که پایگاه حکومتی اسلام در زمان پیامبر صلی الله علیه و آله از مسجد شروع شد و آموزش و تفسیر قرآن نیز برپا بود.

- ادارات و نهادهای مراسم میلاد و جشن های مذهبی را به جای برگزار کردن در سالن ها و سینماها و صرف هزینه های گزاف برای کرایه سالن، در مساجد برگزار نمایند.
- مساجد باید به کانون های ارتقای سطح فرهنگ جامعه تبدیل شوند مثلاً با تأسیس بنیاد خیریه، بخش فرهنگی، کتاب خانه، واحد مشاوره برای جذب نوجوانان و جوانان با برنامه ریزی منظم و دعوت از والدین.
- مساجد ایران باید شایسته جمهوری اسلامی ایران باشد لذا بخش عمده ای از اعتبارات مالی و فرهنگی مساجد را بیش از پیش، دولت باید متعهد شود.

[۱] بچه کوچک ترهایی که ادرار می کنند آن ها را نبرید.

[۲] صحیفه نور، (تهران، سازمان مدارک انقلاب اسلامی، ۱۳۷۰)، ج ۱۲، ص ۱۴۸-۱۴۹.

ادب حضور در مساجد

صدای مؤذن را لبیک بگوییم.

[صفحه ۷۹]

- امام جماعت را تنها نگذاریم.
- به کسانی که وارد مسجد می‌شوند احترام بگذاریم.
- احترام مسجد را نگه داریم.
- از فریاد کشیدن و سر و صدای زیاد باید خودداری کنیم.
- در محوطه مساجد نباید شوخی‌های بی‌مورد کنیم.
- داخل مسجد سیگار نکشیم. فضای مسجد باید از همه آلودگی‌ها محفوظ بماند.
- از کارهای دنیایی صحبت نکنیم.
- هیچ کس حق ندارد در مسجد پز بدهد.
- احترام و شخصیت افراد را باید حفظ کرد. اگر کسی به بچه‌ای بگوید برو آن طرف بنشین و در جای او بنشینند آن مکان غصبی است.
- هر کس در هر جای مسجد نشست هیچ کس حق ندارد او را از جای خود بلند کند.
- کسی که در مسجد برای نماز خواندن جا گرفته و مهر گذاشته (مثلاً برای وضو گرفتن رفته) دیگری نمی‌تواند در جای او بنشیند.
- هنگام سخنرانی و یا خطبه‌های نماز جمعه، بهتر است از حرف زدن با یکدیگر خودداری کرد.
- خانم‌های محترم باید آداب مسجد را رعایت کنند و سرجا و محل نشستن با همدیگر بگو و مگو و مشاجره ننمایند.
- از غیبت کردن و عیب جویی دیگران در مسجد باید خودداری کرد.

بهداشت نمازگزار

نمازگزار باید قبل از ورود به مسجد به موارد زیر توجه کند:

- پای او باید پاکیزه و جورابش تمیز باشد و هیچ گونه بوی ناراحت کننده از پا و بدن او به مشام نرسد.

[صفحه ۸۰]

- چون خداوند از آلودگی و ناپاکی بنده اش متنفر است نمازگزار باید همیشه بدن خود را از بوی ناخوشایند پاک سازد.

- نمازگزار نباید در محیط مسجد سیگار بکشد.

- نمازگزار نباید بعد از مصرف تره و سیر و پیاز خام به مسجد بیاید.

بهداشت مسجد

داخل مسجد را هفته‌ای یک بار گلاب پاشی کنید تا همیشه خوش بو باشد و در نظافت و پاک نگه داشتن مسجد بکوشید. (پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله) [۱].

- نظافت مسجد و حفظ امور بهداشتی مساجد تکلیف همه مسلمانان است.

- در محوطه مسجد نباید آب دهان انداخت.

- هسته خرما را زمین نباید ریخت آن‌ها که در مسجد چنین احسان‌هایی می‌دهند فکر هسته آن را نیز باید بکنند.

- چای را در لیوان‌های یک بار مصرف (بی‌ضرر) به مردم بدهند و بعد از مصرف دور بیندازند.

- بهتر است وضوخانه مسجد را بیرون از مسجد بسازند برای این که کسی با کفش آلوده داخل مسجد نشود.

- هر روز باید یک بار وضوخانه‌ها را ضد عفونی کرد و تهویه هوای مناسب در آن مکان قرار داد.

- باید صابون وضوخانه‌ها را افراد خیر تأمین کنند.

- رعایت بهداشت دست شویی‌ها و توالت کاملاً ضروری است.

- قند را باید در قنددان‌های درب دار قرار داد.

- ظرف زباله باید بهداشتی باشد و به طور مرتب جمع‌آوری و تخلیه شود.

[صفحه ۸۱]

- مَهر مساجد باید همیشه تمیز باشد. گاهی نیز باید آن ها را با سوهان تمیز کرد. گاهی نیز تعویض نمود .
 - جای مخصوص تیمم با خاک تمیز و مناسب تهیه شود.
 - هر چند وقت یک بار اهالی محل باید جمع شده و مراسم غبارروبی را انجام دهند تا مساجد که خانه خدا هستند همیشه تمیز و بهداشتی بمانند.
 - در هر حال باید موارد زیر را مورد نظر قرار داد:
 - بهداشت آبدارخانه، کفش‌داری، وضوخانه، فرش و کف‌پوش‌ها، پذیرایی (لیوان، استکان، خوردنی‌ها، نوشیدنی‌ها، ظروف آن‌ها و...)، توجه به نور، تهویه و گرما و سرمای مسجد، چادرهای مشترک خانم‌ها و...
- [۸] جامع احادیث الشیعه، معزی ملایری، شیخ اسماعیل، ج ۴، ص ۴۹۶.

اهتمام به نظافت و پاکیزگی مساجد

گرد آمدن عده‌ای با وضعیت جسمانی و سلامت متفاوت نیاز به توجه بیشتر در امر سلامت را طلب می‌کند. همه مردم دوست دارند برای نیایش و عبادت، پا به محیطی بگذارند که در آن آرامش برقرار بوده محیطی پاک، معطر و خوشبو باشد.

در عین حال بحثی که در بهداشت مسجد اهمیت دارد، این است که جوانان امروز ما به زیبایی خود و مکانی که در آن زندگی می‌کنند اهمیت می‌دهند، بنابراین باید محیطی که در آن عبادت می‌کنند نیز از هر مکانی تمیزتر باشد. از این جهت نیز متولیان در امور مساجد باید کارهای مربوط به مسجد را طوری برنامه‌ریزی کنند که مساجد ما آماده پذیرایی از این قشر باشند، چرا که آنان آینده‌سازان جامعه محسوب می‌شوند. هیچ آیینی به اندازه دین اسلام به تمیزی و زیبایی مسجد تاکید نکرده است در صدر اسلام نیز این وظیفه به عهده پیامبر گرامی اسلام نهاده شده بود تا خانه خدا را معطر کند.

[صفحه ۸۲]

روایت معتبری در زمینه اهمیت پاک سازی مساجد، استحباب جارو کردن مسجد، خوشبوسازی فضای مسجد با استفاده از بخور، کندر، عود هندی، گلاب، مشک و... وجود دارد. هم چنین روشن کردن فضا و تأمین نور کافی در مساجد توصیه شده و از هر اقدامی که موجب آلودگی صوتی در مساجد شود، دستور پرهیز داده شده است. وقتی صحبت از بهداشت مسجد می‌شود، بهداشت وضو خانه‌ها اولین نکته‌ای است که به ذهن می‌آید؛ هرچند در دستورات اسلامی توصیه شده افراد قبل از ورود به مسجد در خانه یا جای دیگر خود را پاکیزه کنند و وضو بگیرند، اما در هر حال وضو خانه و سرویس بهداشتی باید در هر مسجدی وجود داشته باشد. نظافت دایمی و مرتب دستشویی‌ها و وجود صابون مایع در دستشویی از نکاتی است که باید به آن توجه شود. تهویه مناسب یکی از نکات بسیار مهم است که گاهی از آن غفلت می‌شود. هم چنین نظافت همیشگی و شستشوی گاه به گاه فرش‌ها، استفاده از مواد ضد عفونی مناسب برای شستشوی گاه به گاه صحن‌ها و وجود کفش کن مناسب یا کیسه‌های نایلون برای قرار دادن کفش نمازگزاران از مواردی است که در مساجد باید به آن‌ها توجه شود.

تأمین آب آشامیدنی سالم و بهداشتی، رعایت بهداشت پذیرایی از قبیل سالم و پاکیزه بودن قند، قندان، استکان و دیگر ظروف و رعایت بهداشت فضای آشپزخانه و آبدارخانه از مهم‌ترین مواردی است که باید در آبدارخانه مساجد مورد توجه قرار گیرد.

خادمان سلامت

انجام هر کاری اگر متولی مشخصی داشته باشد بهتر صورت می‌گیرد بخصوص اگر این متولی آموزش لازم را نیز در کار خود دیده باشد. بهداشت مساجد نیز از این امر مستثنا نیست. تا زمانی که

[صفحه ۸۳]

فردی مسئول تأمین سلامت نشود بهداشت محیط مساجد امکان‌پذیر نیست. از سوی دیگر، متولیان مساجد نیز باید انسان‌هایی آراسته و پاکیزه باشند تا انجام نظافت توسط آن‌ها مورد قبول باشد و حاضران به بهداشت مسجدها اعتقاد داشته باشند.

از این رو بود که از سال‌گذشته با مشارکت شهرداری تهران طرح تعیین خادمان سلامت در مساجد آغاز شد. این طرح با اهداف حفظ و ارتقای سطح بهداشت مساجد و نمازگزاران، ارائه خدمات در امور پیش‌گیری و آموزش و درمان به مردم جامعه بر اساس سیاست‌های بهداشتی جامعه در مکان‌هایی علاوه بر اماکن درمانی شناخته شده، صورت می‌گیرد.

وظایف خادمان سلامت مساجد نظارت بر وضعیت بهداشتی سیستم تهویه، سرویس بهداشتی آب آشامیدنی، ایمنی، سیستم اطفای حریق و در و پنجره مسجد، فاضلاب، نظارت بر وسایل مصرفی و داخلی از جمله جانماز و مهر، کتابخانه، کفش‌داری‌ها و فرش‌ها، نظارت بر بهداشت آبدارخانه‌ها و مکان‌های پخت غذا، نظارت بر سلامت خادمان مساجد، برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای نمازگزاران و هماهنگی با ائمه مساجد و هیأت‌های امناء در امور بهداشتی، ارائه خدمات بهداشتی به مردم و اجرای دستورالعمل‌های اعلام شده و ارائه پیشنهادهای لازم به شهرداری و مرکز امور رسیدگی به مساجد برای ارتقای سطح سلامت مسجد و محله است.

پایگاه سلامت

مساجد علاوه بر نقش سنتی خود همواره به عنوان پایگاهی اجتماعی نیز مورد استفاده قرار گرفته است. در بهداشت و درمان نیز مساجد می‌توانند پایگاه بسیار خوبی برای آموزش و ترویج سلامت باشند.

سلامت یار مسجد، طرحی است که به این منظور طراحی شده است. سلامت یاران مساجد متشکل از اعضای هیأت امناء، مراجعان به مسجد و خادمان سلامت مساجد است. این اعضا دوره‌های آموزشی بهداشت و سلامت را فرا می‌گیرند و در مسجد محله خود به افراد دیگر آموزش می‌دهند.

سلامت یاران مساجد با مشارکت فعال خود آموزش‌های بهداشتی لازم را فرامی‌گیرند و از طریق مساجد به افراد در سطح منطقه آموزش می‌دهند.

برای تمام فصول

متأسفانه امروز شاهد هستیم برخی مساجد از این موضوع غفلت کرده و کمتر پاکیزگی مساجد را مورد توجه قرار می‌دهند. اگر هم توجهی باشد به ظاهر است، به عنوان مثال فرش‌های مساجد ممکن است حتی سال‌ها شسته نشوند که این مسأله برای حاضران در مساجد خوشایند نیست، برای آن‌ها که انتظار می‌رود این فضا زیباترین و تمیزترین مکان باشد، دل زدگی ایجاد می‌کند.

هر سال، دهه آخر شعبان به عنوان دهه بهداشت و نکوداشت مساجد مورد توجه قرار می‌گیرد و طی آن به نظافت و پاکیزگی مساجد پرداخته می‌شود تا مؤمنان در مکانی آراسته به ضیافت الهی رمضان قدم بگذارند.

بی‌تردید بهداشت مساجد به هیچ وجه نباید منحصر به دهه آخر شعبان باشد. وجود دهه بهداشت مساجد به این معنا نیست که فعالان این حوزه، تنها در این مقطع زمانی خاص به امر نظافت پرداخته، بقیه سال را بی‌اعتنا به این ضرورت برخاسته از ایمان باشند.

در تمام ایام سال بهداشت مساجد و نظافت بخش‌های مختلف این پایگاه‌های معنوی و انسان‌ساز باید مورد توجه بوده و این اماکن

همواره از فضایی پاکیزه، شایسته و دل‌چسب برای حضور پرشور برخوردار باشند [۸].

[۸] دلارم شجاعی باغینی.

نکات ضروری

- سفارش شده است جاهای مقدس را برای ساختن مسجد انتخاب کنید مثلاً در کنار امام زاده ها و مزار شهیدان.
- در شهر سازی ها قبل از ساختن خانه های مسکونی اول باید مسجد سازند سپس خانه ها. همانطور که خداوند می فرماید: «نخستین خانه ای که برای مردم (و نیایش خداوند) قرار داده شد در سرزمین مکه است که پربرکت و مایه هدایت جهانیان است» [۱].
- خانه ها هم باید جهت دار باشد، پس از ساختن مسجد خانه ها را بسازید: (وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَاقِيمُوا الصَّلَاةَ) خانه هایتان را به سوی قبله بسازید و نماز را برپا دارید» [۲].
- در ساختن مسجد، مناره های بلند نباید ساخت.
- هیأت امناء و گردانندگان مساجد نباید اجازه دهند بلندگوهای گوش خراش مساجد همسایه ها را اذیت کند و سبب بدبینی به این مکان مقدس نشوند و بدانند که اگر مریضی در همسایگی مسجد اذیت شود کاری خلاف شرع می کنند.
- هیأت امناء و سازندگان مساجد همان طور که به آسایش و راحتی آقایان در مساجد از جمله فرش و وسایل گرم کننده و خنک کننده اهمیّت می دهند به محل نمازخانه خانم ها نیز به همان مقدار اهمیّت دهند. تا وسایل راحتی آنان نیز فراهم شود. همه چیز حق آقایان نیست خانم ها نیز در این امور با آنان مساوی هستند.

[صفحه ۸۹]

[۱] آل عمران، آیه ۹۶.

[۲] یونس، آیه ۸۷.

نماز جمعه، نقش واهمیت آن

نماز جمعه

در مراسم هفتگی اجتماعی مسلمین، «نماز جمعه» جایگاه والایی دارد و نه تنها یک عبادت، بلکه مظهر وحدت مسلمین و شکوه و عظمت اسلام است و آگاهی پیروان قرآن را بالا می‌برد و «نماز عبادی، سیاسی» محسوب می‌گردد.

قرآن کریم، درباره نماز جمعه می‌فرماید:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَ ذَرُوا الْبَيْعَ) ای ایمان آورندگان! وقتی به نماز روز جمعه ندا داده می‌شود، به سوی یاد خدا بشتابید و داد و ستد را رها کنید» [۸].

[۸] جمعه، آیه ۹.

کیفیت نماز جمعه

نماز جمعه در عصر غیبت، واجب تخییری است و انسان می‌تواند نماز جمعه بخواند یا نماز ظهر. نماز جمعه دو رکعت است و حتماً باید به صورت جماعت خوانده شود. پیش از نماز، دو خطبه واجب است که خطیب، در آن‌ها علاوه بر دعوت به تقوا، مسایل اجتماعی - سیاسی را هم باید مطرح کند. وقت آن، از آغاز ظهر تا حدود یک ساعت پس از اذان است. حداقل افرادی که با حضور آنان نماز جمعه تشکیل می‌شود، پنج نفر است.

[صفحه ۹۰]

فاصله دو نماز جمعه، نباید کمتر از یک فرسخ باشد. گوش دادن به خطبه‌های نماز جمعه واجب است. بهتر است که امام جمعه، در رکعت اول، پس از حمد، سوره جمعه را بخواند و در رکعت دوم، سوره ی منافقین را. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: خداوند با سوره جمعه، مؤمنان را گرامی داشته است، از این رو، پیامبر صلی الله علیه و آله به عنوان بشارت آنان، جمعه را سنت کرده و به عنوان توبیخ منافقان، سوره منافقین را لازم ساخته است [۸].

[۸] میزان الحکمه، ج ۵، ص ۴۲۶.

اهمیت نماز جمعه

در این زمینه، احادیث بسیاری نقل شده که در این جا مجال پرداختن به آن ها نیست [۱]. رسول خدا صلی الله علیه و آله نماز جمعه را «حج مساکین» دانسته [۲] و آن را موجب آمرزش گناهان شمرده است [۳].

نماز جمعه، نمایش وحدت و قدرت مسلمانان و میعاد نمازگزاران مؤمن است. رسول خدا صلی الله علیه و آله در آغاز هجرت، وقتی به مدینه رسید، اولین نماز جمعه را برای مردم به پا داشت و این اجتماع شکوه مند و سازنده را پایه گذاری کرد. این نماز، بعد سیاسی و حکومتی دارد. خطیب و امام جمعه، یا حاکم مسلمین است، یا کسی که از طرف رهبری، به این سمت منصوب شده است.

[صفحه ۹۱]

برکات و آثار سازنده تربیتی و اجتماعی این عبادت سیاسی بسیار است، که چند نمونه اشاره می شود:

۱. تقویت روحیه اخوت و برادری
همه از هر جا در یک مجمع و مصلی گرد می آیند و با رنگ ها و نژاد مختلف کنار هم می نشینند. آن چه در نماز جماعت بود، به مراتب بیشتر و قوی تر در نماز جمعه، این تجمع هفتگی مسلمانان وجود دارد.
۲. تشکّل نیروهای اسلام
این عبادت، به نوعی مسلمانان را بر محور عبادت و نماز، تشکّل و یک پارچگی می بخشد و مایه ترس دشمنان اسلام و خنثی شدن توطئه های تفرقه افکنانه و شایعه های آنان است.
۳. رشد فکری - سیاسی مسلمانان
به مقتضای مطالب آگاهی بخشی که در خطبه های جمعه بیان می شود، مردم از مسایل سیاسی کشور خود و جهان با خبر می شوند و با آشنایی به وظایف اجتماعی خویش، در صحنه اجتماع حضور بیشتر می یابند.
۴. تقویت روحیه جمعی

این نیز از آثار نماز جمعه است که قطره های پراکنده افراد انسانی را در یک اقیانوس، گرد می آورد و همه با ارتباط متقابل و شناسایی هم، روحیه اجتماعی پیدا می کنند و انزوا و فرد گرایی از بین می رود.

[صفحه ۹۲]

۵. مرکزیت بسیج مردم

سنگر نماز جمعه، بهترین جای دعوت مردم به بسیج شدن برای جهاد و دفاع و حل مشکلات اجتماعی و یاری رسانی به دیگران است. این قدرت عظیم مردمی که در نماز جمعه متجلی می شود، همواره مورد توجه بوده و در صدر اسلام نیز، رسول خدا صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین علیه السلام از مساجد و پس از خطبه ها، افراد را بسیج کرده و به جبهه های جهاد، می فرستادند و بسیاری آثار دیگر ...

همه توفیق ها از خدا است. جعفر شیخ الاسلامی

[۱] می توانید به منابع زیر مراجع کنید: بحارالانوار، ج ۸۹، ص ۱۲۲؛ وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۱؛ من لایحضره الفقیه، ج ۱، ص ۴۰۹؛ کنز العمال،

ج ۷، ص ۷۰۷ و ج ۸۹، ص ۱۹۹.

[۲] الجمعة حج المساکین (بحارالانوار، ج ۸۹، ص ۱۹۹).

[۳] وسائل الشیعه، شیخ حر عاملی، (دار الاحیاء، بیروت، ۱۳۱۹)، ج ۵، ص ۳.